БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫН

Буряадай Залуушуул

ВЛКСМ-эй Буряадай областной комитедэй орган

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, январиин 6, 1990 он

№2 (7053)

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

Сэн 5 мүнгэн.

ВЛКСМ-эй УЛААН-ҮДЫН ГОРКОМОЙ II ПЛЕНУМ

1989 ОНОЙ ДЕКАБРИИН 27-ДО ВЛКСМ-ЭЙ УЛААН-ҮДЫН ГОРКОМОЙ II ПЛЕНУМ БОЛОЖО, АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДТА ИИМЭ КАНДИДАДУУД ДЭБЖҮҮЛЭГДЭЭ ГЭБЭЛ;

РСФСР-ТЭ — А. В. КОВТУНОВ, СССР-ЭЙ ОБОРОНЫН МИНИСТЕРСТВЫН ХАРЮУСАЛГАТА ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭ.

БУРЯАДАЙ АССР-ТЭ — СЕРГЕЙ СТЕПАНОВ, УЛААН-ҮДЫН ПРИБОР БҮТЭЭЛГЫН ҮЙЛЭДБЭРИИН НЭГЭДЭЛЭЙ ВЛКСМ-ЭЙ КОМИТЕДЭЙ СЕКРЕТАРИИН ОРЛОГШО;

АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ УЛААН-ҮДЫН ГОРОДСКОЙ СОВЕДТЭ:

СЕРГЕЙ БАТУРИН, ПРИБОР БҮТЭЭЛГЫН ҮЙЛЭДБЭРИИН НЭГЭДЭЛЭЙ ГАЗОЭЛЕКТРОГАГНУУРШАН;

АЛЕКСАНДР ТИТОВ, ЛВРЗ-ГЭЙ СЛЕСАРЬ;

АЛЕКСАНДР ЕЛГИН, ВЛКСМ-ЭЙ ГОРКОМОЙ НЭГЭДЭХИ СЕКРЕТАРЬ.

ВЛКСМ-ЭЙ ГОРОДСКОЙ КОМИТЕДЭЙ ГЭШҮҮД, КОМСОМОЛОЙ СҮЛӨӨЛЭГДЭҺЭН ЭДЭБХИТЭД КОМСОМОЛОЙ ОБЛАСТНОЙ ТООСООТО-ҺУНГАЛТЫН 34-ДЭХИ КОНФЕРЕНЦИИН УРДА ТЭЭХЭНЭ «БУРЯАДАЙ ЗАЛУУШУУЛ» ГАЗЕТЭДЭ ТООСООТО ЭЛИДХЭЛ БОЛОН ШАЛГАЛТЫН КОМИССИИН ЭЛИДХЭЛ УРИДШАЛАН ТОЛИЛЖО, ВЛКСМ-ЭЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕДТЭ ХАНДАҺАН ХАНДАЛГА АБАА ҺЭН. ТООСООТО ЭЛИДХЭЛ БОЛОН ШАЛГАЛТЫН КОМИССИИН ЭЛИДХЭЛ ЗҮБШЭН ХЭЛСЭЛГЭҺЭЭ КОНФЕРЕНЦИИН ХҮДЭЛМЭРИ ЭХИЛХЭ.

ВЛКСМ-ЭЙ УЛААН-ҮДЫН ГОРКОМОЙ II ПЛЕНУМ КОМСОМОЛОЙ ОБЛАСТНОЙ ТООСООТО-ҺУНГАЛТЫН 34-ДЭХИ КОНФЕРЕНЦИИН ДЕЛЕГАДУУДТА ИИГЭЖЭ ХАНДАНА: БҮХЫ ДЕЛЕГАДУУД КОНФЕРЕНЦИ ДЭЭРЭ КАНДИДАТ БҮХЭНЭЙ ТҮЛӨӨ СЭХЭ ДУУГАА ҮГЭЖЭ, ВЛКСМ-ЭЙ ОБКОМОЙ БЮРОГОЙ ГЭШҮҮДЫЕ, СЕКРЕТАРЬНАРЫЕ БОЛОН ТАҺАГУУДЫЕ ДААГШАНАРЫЕ ҺУНГАХА.

Хэд дэбжүүлэгдэнэб?

ҮНГЭРЭГШЭ жэлэй декабриин 8-да комсомолой Гусиноозерско горкомой II пленум дээрэ Ленинскэ һунгуулиин 63-дахи округһоо Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар ВЛКСМ-эй Гусиноозерско горкомой I секретарь Баир Гармажапов дэбжүүлэгдээ. Бидэ мүнөөдэр манай корреспондент Ю. Волиной тэрээнтэй үнгэргэһэн хөөрэлдөө уншагшадайнгаа анхаралда дурадханабди.

КОРР.: Эдэ һунгалтануудта нэгэ мандадай түлөө гурбан хүтэлбэрилэгшэд тэмсэхэнь гээшэ. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, «Бурятэнергын» генеральна директор Геннадий Очирович Борисов, Сэлэнгын районой түбэй больницын ахамад врач Баир Намдакович Намдаков болон та болонот. Соведүүдтэ юундэ юрын эрхэтэдые дэбжүүлдэггүйб гэһэн асуудалда харюусахыеткай гүйнаб.

Б. Г.: Ажалша коллективүүдэй ниитын суглаанууд дээрэ юрын ажалшан ямар юумэ хэжэ шадаха юм гэһэн һанамжанууд хэлэгдэдэг байна. Харин хүтэлбэрилэгшэд бүхы арга боломжонуудтай, шадабаритай байна гэһэн һанамжа хүн бүхэн хэлээ. Коллективүүдэй зүгһөө дэбжүүлэгдэһэн зарим хүдэлмэрилэгшэд өөһэдөө арсаа. Ерээдүйн Соведүүд захиран зонхилхо системэдэ эсэс табижа, еһотойл арадай засаг байгуулха талаар шанга хэмжээнүүдые абаха байха гэжэ найдагдана. Ямар хүтэлбэрилэгшэд өөһэдынгөө һуугаад байһан модо тайраха дуратай байхаб даа. Арад зонтой зүбшэнгүйгөөр шиидхэбэри абаха ударидагшад үсөөн болохо байха.

КОРР.: Та өөрөө хүтэлбэрилэгшэ ха юмта. Тиимэһээ һанамжыеткай шагнаа һаа, һонирхолтой байгаа.

Б. Г.: Нэгэдэхеэр, би үнгэрэгшэ жэлэй сентябрь һараһаа энэ тушаалда дэбжүүлэгдээб. Энээнһээ урагша дүрбэн жэлэй туршада 2-дохи һургуулида түүхын багшаар хүдэлһэн байнаб. Энэ тушаалда дэбжүүлэгдэһэн гурбан кандидат сооһоо илажа гарааб. Хоердохеор, комсомолой хүдэлмэри эгээн харюусалгатай ажал гээшэ. Тэрээндэ албан хойрогоор, хайша хэрэгээр хандажа огто болохогүй.

КОРР.: Һунгалтын урда тээхи платформо тухайгаа тобшо тэдыгээр хөөрэжэ үгыт.

Б. Г.: . Залуушуулай тала хараһан, тэдэнэртэ туһаламжа хүргэхэ гэһэн гансал зорилготой программатайб. Гэхэ зуура, ондоошье наһанай хүнүүдые харааһаа алдаагүйб. Общественные шэнэдхэлгэдэ ямаршье наһанай хүн хабаадаха еһотой бшуу. Минии округто бүхы һунгагшадай 40 процент модон гэрнүүдтэ ажаһууна. Иимэ гэрнүүдтэ түлеэн, шулуу нүүрһэн, капитальна заһабарилга гэхэ мэтэ ходо хэрэгтэй боложол байдаг. Депутат хадаа бүхы юумэ холуур шэртэн хаража, дутагдалнууд хаанаһаа эхитэйб гэжэ мэдэжэ байха уялгатай. Хүдөө тосхондо ажахын тоосоогоор хүдэлдэг нэгэдэлнүүдые, шэнэ харилсаануудые байгуулха шухала. Ажалдаа айхабтар харюусалгатайгаар хандажа, һурахадамнайл амжалта туйлагдаха бшуу. Энээнине депутат бүхэн тон һайнаар мэдэхэ еһотой.

КОРР.: Һанамжыетнай һайшаан дэмжээд, амжалта хүсэнэб.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

ИИМЭШЬЕ ҮЕ БОЛОДОГ ЛЭ...

Комсомолой областной конференцидэ ямар асуудалнуудтайгаар хабаадахашниб гэһэн асуудалда Онохойн ЛПК-гай крановщик Александр Ченский иигэжэ харюусаба: «Абаһаар хэлэхын аргагүй. Бодоод үзэһүүлши... Хүсэд һайкаар бодонгүйгөөр ямаршье ажал хэхэдэ хойшолонтой байхаяа һанадаг. Би мүнөө өөртөө гэр барижа байнаб. Энээнһээ урагша нэгэшье дахин барилга хэжэ үзөөгүй намдал адли хүбүүд сугларанхайбди. Оройень бүхэлэнгүйгөөр хэһэмнай, хэлтэгы болошоо. Мүнөө тэрэнииие заһаха гэжэ хэды ехэ ажал гарганабибди... Барилга хэхынгээ урда тээ бэрхэ мэргэжэлтэдтэй уулзажа, зүбшэхэ еһотой байгаа ха юмбибди. Харин мүнөө алдуу хэһэнэйнгээ хойшолонтой ушаржа байнабди...

Һанаагмнай зобоодог олохон асуудалнуудые шиидхэхэ зорилготойгоор конференцидэ ошобоб. ВЛКСМ-һээ ондоо залуушуулай организацинуудай үгы байһанда халаглахаар. Онол шадабари, дүршэл халан абаха, зүбшэхэ нэгэшье хүн үгы. Ямаршье хэмжээнэй комсомолой организацинууд нэгэл адли ажал хүдэлмэритэй, зорилготой байдаг гээшэ. Алдуунуудыншье адли байхаяа һанадаг гэжэ хэлэбэл, зүбтэй.

Райком руу мянга дахин дуудуулангүйгөөр комсомолһоо гараха эрхэтэй гүбди гэжэ бүлэг хүбүүд намда хандаа һэн. Комсомолой политическэ ажал хүдэлмэри, тэрэнэй дүрим, Устав шэнээр хаража үзэхэ, хубилгаха саг хүрэжэ ерээ. Һүзэгтэйшье хүнүүдые союзда абахада болохо гэжэ һананаб.

Бидэ, ЛПК-гай комсомолшууд, комбинадай профкомдо өөһэдынгөө кандидадуудые дэбжүүлхэ эрилтэ табиһан байнабди. Эрилтэ табингүйгөөр миии лэ гүйгаад һууха болоо һаамнай, ажал хэрэг урагшаа ябахагүй. Энээниие мэдэхэ хэрэгтэй.

Комбинадта хүдэлжэ байһан бүхы ажалшадай гурбанайнь нэгэ хуби залуушуул болоно. Гэхэ зуура, профсоюзна комитедтэ нэгэшье түлөөлэгшэнь оруулагдаагүй байшоо. Эрилтэ табиһанаймнай һүүлээр профкомой бүридэлдэ залуушуулай делегацине оруулаа һэн.

Имэрхүүшье ушарнууд болодог лэ.

«ВИДИГЭЙ» ХАЖУУДА

КОНФЕРЕНЦИ НАҺАА ГҮЙСӨӨГҮЙ ХҮҮГЭДЫЕ ХҮМҮҮЖҮҮЛХЫН ТУЛА ЯМАР ОНОЛ АРГА БЭДЭРХЭБ ГЭЖЭ ҺАНААГАА ЗОБОНО. ХАРИН ЭНЭ ҮЕДЭ ТЭДЭ ХҮСЭРХЭЛГЫН ТЕМЭНҮҮДЫЕ ХАРАЖА, СЭДЬХЭЛЭЭ ХАНАН БАЙБА.

НАҺАА гүйсөөгүй хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар инспектор Вера Дорживна Цыденова районно комсомолой тоосоото-һунгалтын конференци дээрэ элидхэлэй һүүлээр абаһаар түрүүлэн үгэ абаба. Тэрэнэй хэлэһэн үгэнүүдые шагнаад, һанаагаа зобохоор байба. 1989 оной арба нэгэ һарын туршада район дотор наһаа гүйсөөгүй табяад хүүгэд 50-яад гэмтэ ябадал гаргаа. Райкомой нэгэдэхи секретарь Олег Жамьянов элидхэл соогоо нюунгүйгөөр сэхэ рүүнь хэлээ. «Захааминда наһаа гүйсөөгүй 156 хүүгэд ИДН-гэй бүридхэлдэ абтанхай, дүрбэниинь сүүдлүүлэгдэһэн аад, шиидхэбэринь хойшолуулагдаһан байгаа. Үнгэрэгшэ жэлэйхитэй сасуулхада, гэмтэ ябадал гаргалгын ургалта 11 процент болоно. Наһаа гүйсөөгүй 54 хүүгэд наркоманиин болон токсикоманиин талаар шэнжэлэгдэхээр больницада оруулагдаа. Наркотическа бодосуудые саг үргэлжэ хэрэглэдэг 9 хүүгэд бүридхэлдэ абтаа».

Эдэ тоо баримтануудаар хэн нэгые айлгахын тула тоосоото элидхэл сооһоо энэ жэшээе дэлгэрэнгыгээр харуулха гэжэ оролдоогүйб. Энэтнай сасуулжа үзэхэдэ, жэжэ-божо юумэнэй жэшээ болоно гэжэ ямар нэгэ бусад районуудта хэлэжэ магад.

Зүгөөр имэ байдал минии һанаае зобооно. Захааминай наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй клубай хүдэлмэриие, жэшээлхэдэ, Баунтда жэшээ болгон харуулдаг байна. Теэдшье республика дотор захааминайхидай дүршэл эрхим гэжэ тоологдохоео һанадаг.

Бодото дээрээ ямар байдалтай ушарнабибди? ВЛКСМ-эй райкомой оборонно-спортивна таһагые даагша Роман Гармаев энэ талаар дүй дүршэл тухайгаа хөөрэжэ үгэхэ тухай гүйхадамни, миһэрээд абаа һэн. «Манда дүй дүршэл бии, ехэнхи хубинь хаалтатай байдаг, энээнһээ үрэ гараха юумэн үгы».

Наһаа гүйсөөгүй хүүгэд подвалнууд соохи канализационно, водопроводно олон тоото соргонуудай дунда сүлөөтэй сагаа үнгэргэдэг. Клубуудые хүтэлбэрилэгшэдые юушье хэнэгүй, ямаршье эдэбхи үүсхэл гарганагүй гэжэ зэмэлһэнэй хэрэггүй. «Дзержинец» гэһэн клубай эрхим хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн Юрий Николаевич Базаров подвал сэбэрлэлгэдэ хабаадалсажа, нилээд эршэмтэйгээр хүдэлһэн байха. Тэрэнэй хүсэл оролдолго хооһоор һалаа. Канализаци эбдэржэ, клубые хаажархео юм. Энэмнай гол шухала асуудал болоно. Тэрэниие шиидхэхэ гээшэ нилээд хүшэр.

Гэбэшье арга хургаяа бэдэржэ, имэ байдалһаа гараха хэрэгтэй бшуу. Городто шэнэ һургуули нээгдэхэнь, капитальнаар заһабарилагдаха хуушан һургуули сүлөөрхэнь гээшэ. Энэ байшангые манай хүүгэдтэ үгыт гэжэ клубуудай хүтэлбэрилэгшэд гүйнэ. Яһала ехэ һургуулиин хоер дабхарта наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй бүхы клубууд багтахал. Эндэ наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй сүлөөтэй сагаа үнгэргэлгын түб эмхидхэхэдэ болохо. «Мүнөө хүүгэд юугээршье һонирхохоео болижо байна, канализациин соргонууд заһабарилагданагүй. Энээнһээ уламжалан, клубуудай хүтэлбэрилэгшэд уруу доруу ябадаг болошонхой,— гэжэ Олег Жамьянов элидхэл соогоо хэлээ.— Тимэһээ гансал комсомолой райком бэшэ, харин бүхы город имэ байдалһаа гараха зүб зам бэдэрхэ тухай бодожо үзэхэ зэргэтэй. Магад, подвалнууд сооһоо хүүгэдые гаргажа, Эрхүүгэй Романовай клубай жэшээгээр клубуудые нэгэдүүлхэ гээшэ гү? Гурбадахи һургуулиин гэр болон спортзал энэ хэрэгтэ туһалхал байгаа. Хүүгэд өөһэдынгөө хүсөөр байшангай капитальна заһабарилга хэхээр мүнөөшье түгэс бэлэн лэ».

Урдаа табиһан зорилгонуудаа бэелүүлхэ гэжэ комсомолшуудай оролдодог байһанда урмашамаар. Элдэб янзын түбүүд болон клубуудые нээжэ, һонирхолтой хэмжээ ябуулгануудые, хүхюун зугаатай үдэшэнүүдые үнгэргэдэг болоходоо, хүмүүжүүлгэдэ оросогүй хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые хабаадуулдаг байха гү гэһэн асуудал гаража ерэнэ. Мүнөө дээрээ тад ондоо байдалтай ушарнабди. ИДН-гэй инспектор Вера Доржиевна Цыденова нэгэ имэ жэшээ дурдаһан байна. Соелой байшанда комсомолшууд болон һурагшадай эмхидхэдэг үдэшэнүүдтэ хүмүүжүүлгэдэ оросогүй хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл хабаадуулагдадаггүй байха юм. Һайндэрэй хажуу тээ үлэшэһэн эдиршүүл архи уужа, үйлсөөр зайгуултажа, ханшалдаа үүсхэдэг, хулиган ааша гаргадаг байна.

Конференциин забһарлалда зал соо 10—13 наһатай хүбүүд сугларжа, Брюс Ли тухай фильм ехэл һонирхонгоор харанад.

Һайшаагдана гү гэжэ асуухадамни, «Һайшаагдангүй яахаб, энэмнай Брюс Ли ха юм!»—гэжэ хүбүүд харюусаа һэн. Конференциин удаадахи забһарлалда эдэл хүбүүд «Команда» гэжэ нэрэтэй уршагта фильм хараа.

Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые имэ фильмүүдые харуулжа хүмүүжүүлхэ гээшэ тон буруу ябадал гэжэ һанаха байнабди.

Конференциин забһарлалай үедэ имэ удхатай фильмүүдые юундэ харуулха гэжэ бодообта гэһэн асуудалтайгаар хоердохи секретарь байһан Юрий Ивановто хандабабди. Энэмнай баһал искусство ха юм, тэрэниие ойлгожо һураха хэрэгтэй гэһэн харюу дуулахадаа, гайхаа һэмди.

ИДН-гэй инспектор конференцидэ үгэ хэлэхэдээ, имэрхүү видеофильмүүд хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые буруу замаар шэглүүлнэ гэжэ тэмдэглэһэн байна. Забһарлалай үедэ видеофильмүүдые ганса хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл хараа бэшэ гэжэ хэлэхэзээ мартажархеоб. Имэ фильмүүдые харуулхаяа болиел гэһэн асуудал эрид табигдаха еһотой.

Лариса КВАКТУН,
манай корр.

ВЛКСМ-эй райкомой түрүүшын эмхидхэлэй пленум дээрэ Олег Жамьянов нэгэдэхи секретаряар, Амгалан Абидуев, Людмила Иванова секретарьнараар һунгагдаа.

ОБЛАСТНОЙ КОНФЕРЕНЦИИН ЕНДЭРТЭ

БЭЕЭ ДААГААД ХҮДЭЛЖЭ ҺУРАХА

Һүүлэй хоер жэлэй туршада комсомолой политһуралсал хадаа комсомолой үзэл сурталай хүдэлмэриин эгээн һула звенонуудай нэгэн болонхой гэжэ ВЛКСМ-эй райкомуудташье, политһургуулинуудташье хөөрэлдэнэ. Комсомолой политһуралсалай системын хуби заяагаар һанаагаа зобоһондоо иигэжэ хөөрэлдэнэ гү? Энэ асуудалда бидэ тодо харюу үгэжэ шадахагүй байнабди. Олониитын ажабайдал һүүлэй жэлнүүдтэ эрид хубилна. Иигэжэ политһуралсалай системэдэшье хубилалтанууд болохо, шэнэ арганууд хэрэглэгдэхэ еһотой бшуу. Ямар хубилалтанууд болохоб? Теэд болохо гээшэ гү?

Имэрхүү асуудалнуудтайгаар комсомолой Буряадай обкомой инструктор **Доржо Хилхановта** хандаһан байнаб.

Д. Х.: Политһуралсалай системэдэ хубилалтануудай болонгүй байхын аргагүй. Энэ мүнөө элеэр харагдана. Тиигээдшье комсомолдо мүнөө хэды ехэ хубилалтанууд болоноб, шэнэ юумэн мүндэлнэб! Хубилган шэнэдхэлгэдэ амжалта хүсэһэн, тэрэниие бэелүүлхэ гэжэ оролдоһон хүнүүд һаналаа нэгэдүүлэн, залуушуулай политикаар һонирхоно, бүхы ажал хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадаха гэжэ оролдоно.

Корр.: 90-ээд онуудай тэн багай үе гэжэ бодоод үзэебди...

Д. Х.: Тэрэ үедэ комсомолой политһуралсалда тон ехэ хубилалтанууд боложо дүүрээд байха. Магад имэ һуралсалай орондо үгэ буляалдаанай клубууд байгуулагдаха аалам... Имэ клубуудта эдир залуу үетэн үзэл сурталай асуудалнуудһаа эхилээд, тон шухала социальна асуудалнууд хүрэтэр зүбшэн хэлсэдэг болохо. Гадна, үгэ буляалдаанай клубуудай дэргэдэ социологуудай, шэнжэлэгшэдэй, ондоошье мэргэжэлтэдэй бүлэгүүд байгуулагдаха... Мүнөө ямар байдалтай байһанаа хараад үзэелши. Оронноймнай олониитын ажабайдалда болоһон ямар бэ нэгэ үйлэ хэрэгүүдтэ комсомолшууд хабаадахадаа, ехэ юумэ мэдэхэгүй байһанаа харуулдаг байна. Саашадаа имэ юумэнэй болохогүйн тула үгэ буляалдаанай клубуудые байгуулха хэрэгтэй.

Корр.: Имэ клубуудые байгуулха сагай хүрэжэ ерэхэдэ, түрүү бэрхэ мэргэжэлтэдһээ эхилээд, методическа зууршалганууд хүрэтэр бүхы юумэн дуталдаха байха. *Холын хараатайгаар зохеогдоһон* программанууд үсөөн байдаг гээшэ. Ямаршье бодолгүйгөөр зохеогдоһон программанууд шагнагшадта хүрэтэрөө хуушаршаха.

Д. Х.: Теэд бүхы программанууд муугаар зохеогдоһон байдаггүй. Комсомолой горкомой хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта городой вузуудай багшанар «Социализм, идеалы и реальность», «Молодежи о праве», «Экономическая реформа СССР и пути ее реализации» гэһэн гурбан программа зохеогдожо, шагнагшадта һайшаагдаһан байна.

Корр.: Ямар юумэндэ үндэһэлжэ имэ тобшолол хэнэбта?

Д. Х.: Энэ манай ажал гээшэ. Республикынгаа политһургуулинуудай хэшээлнүүдтэ нэгэнтэ бэшэ хабаадаһан тула иигэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб.

Корр.: Республика доторнай хэды политһургуулинууд бии гээшэб?

Д. Х.: Ганса тоо баримтануудые дурдаа һаамни ойлгонгүй байжа болохот. Тимэһээ сасуулаад туршаһуу. 1986—1987 онуудта республика доторнай 938 политһургуули хүдэлжэ, тэндэ 25 мянган шагнагшад ябаа. Тиихэдэ политическэ клубууд үгы һааб даа. Удаадахи 1987—1988 онуудта 806 политһургуулида 18 мянган шагнагшад тоологдоһон байна. Гэхэ зуура, энэ үедэ 30 политклуб байгуулагдаа. Үнгэрэгшэ жэлэй һуралсалай эхиндэ 736 политһургуулида 16 377 шагнагшад хабаадаһан байна. Харин политклубуудай тоо 44-дэ хүрөө. Хүдөөгэй һургуулинуудта мэргэжэлтэд дуталдажа, нилээд ехэ һаалта хэдэг байна. Политһургуулинуудай материально-техническэ бааза һанаһанда хүрэнэгүй. Диаграммманууд, плакадууд, аппаратура гэхэ мэтэ дуталдаха...

Корр.: Информаци, мэдээсэл үүргэ дүүргэдэг еһотой.

Д. Х.: Тэрэшье дуталдадаг. Мүнөө ВЛКСМ-эй ЦК-һаа гансал зууршалгын бэшэгүүд ерэдэг болонхой.

Корр.: Политһургуулинууд мүнөө бэеэ даагаад хүдэлжэ эхилбэ. Энэ һайн лэ гээшэ.

Д. Х.: Үнэхөөрөөшье имэ байдалда хүдэлхэ гээшэ урматай. Бидэ мүнөө нүүдэл семинарнуудые, түхэрээн дабжануудые хаа хаанагүй эмхидхэдэг болонхойбди. Үнгэрэгшэ һуралсалай жэлдэ Баргажанай, Мухар-Шэбэрэй, Ивалгын районуудта һонирхолтой уулзалгануудые эмхидхэһэн байнабди. Байгша ондо бэелүүлхэ хараа түсэбүүд нилээд олон.

Корр.: Һүүлэй жэлнүүдтэ Москвада политклубуудай түлөөлэгшэдэй Бүхэсоюзна 2 уулзалга үнгэргэгдөө. Политклубуудые ниитэ-политическэ хүсэн гэжэ эдэ уулзалгануудта нэрлэһэн байна. Мэдээсэлэй органуудшье энээн тухай тэмдэглээ.

Д. Х.: Комсомолдол адли ниитэ-политическэ хүсэн гэжэ хэлэгдэнэ бэшэ. Хоер уулзалгада республикымнай түлөөлэгшэд хабаадаа гэжэ тэмдэглэһүү.

Олег ЛЕБЕДЕВ хөөрэлдөө үнгэргэбэ.

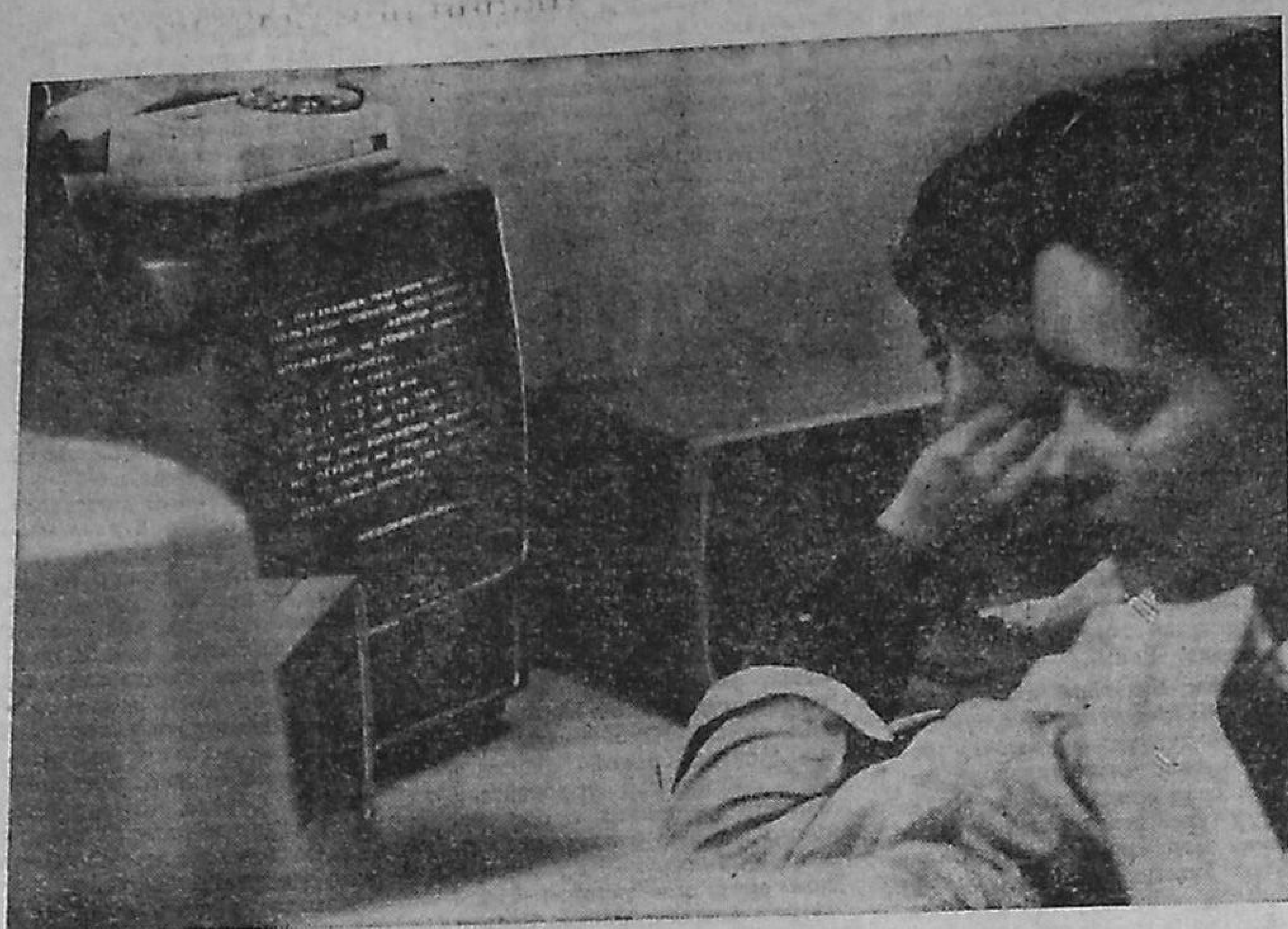

МҮНӨӨДЭР НААДАН— ҮГЛӨӨДЭР АЖАЛ

НЭГЭТЭ Загорск поселогой 22-дохи һургуулиин директор Тамара Павловна Бакутина авиазаводой директор Юрий Николаевич Кравцовто ерэжэ, һургуулида персональна компьютернүүдые худалдажа абаха тухай дурадхал оруулба. Заводой директор тэрэнэй дурадхалые дэмжэжэ, туһаламжа хүргэхөөр найдуулба. Тамара Павловна Москвада ажаһуудаг танилнуудайнгаа туһаламжаар (тэрэ урдандаа хэдэн жэлэй туршада Москвада хүдэлөө), эдэ компьютернүүдые абаха аргатай гэжэ мэдэхэдээ, тэрэ бүришье ехээр баярлаа һэн.

Хорин компьютер асарагдажа, һургуулиин нэгэ кабинет соо тодхогдобо. Юрий Николаевич хэлэһэн үгэдөө хүрэжэ, эдэниие абахын тула 160 мянган түхэриг түлөө.

Тамара Павловнагай оруулһан дурадхал холын хараатай гэжэ тэрэ ойлгоо гээд би һанаха байнаб. Һургуули дүүргэһэн олохон һурагшад саг үргэлжэ шэнэ техникэ болон технологиин нэбтэрүүлэгдэжэ байдаг заводто заатагүй хүдэлхэеэ ерэхэ бшуу. Тиимэһээ бүхы юумэ хэжэ шадаха шэнэ техникэтэй танилсаһан, бэлэдхэл һайнтай залуушуулай заводто ерэхэдэнь һайн байнгүй яахаб.

Мүнөө һургуулида поселогой бүхы һургуулинуудай 10—11-дэхи классуудай һурагшад компьютернүүдтэй хүдэлнэ. Һаяшаг 6-дахи классай һурагшад энэ хэрэгтэ хам оролсожо эхилээ. Хожомоо 3-дахи классай һурагшадһаа компьютерна класста хүдэлхэбди гэжэ багшанар найдана. Мүнөө 28 группа болон кружогууд эндэ хүдэлнэ. Тиихэдээ 400-гаад һурагшад компьютернүүдые шудална.

Һургуули дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр һуралсалай түлөө ехэ мүнгэ түлэнгүйгөөр 400 хүн программистнуудаар хүдэлхэ аргатай байха гэжэ бодоод туршагты даа. Тиихэдээ һурагшад гансал компьютеризациин талаар эрдэм мэдэсээ саашадаа нарижуулан һайжаруулха аргатай байха.

Харин мүнөө дээрээ үхибүүд өөһэдөө программануудые, наадануудые зохеоно, Тэдэ багашуулда һонирхолтой программа-наада бэлдэнэ. Байгша онһоо һургуулиин программын бүхы звенонууд компьютерна һуралсалда ороходонь. Энэ темээр багшанарта семинар үнгэргэхөөр бэлдэгдэнэ.

Хэрбээ информатикын болон тоолон тодорхойлдог техникын республиканска түбэй туһаламжа хүргөөгүй һаань, директортэшье, Людмила Александровна Тютринадашье (тэрэ компьютерна техникын классууд болон кружогуудые хүтэлдэг) компьютерна техникэтэй хүдэлхэнь нилээд, хүшэр байха һэн. Түбэй мэргэжэлтэд дуудахатайнь адли туһаламжа хүргэхэеэ дары түргэн ерэдэг.

Харин мүнөө дээрээ сагаан халаадуудые үмдэһэн ерээдүйн программистнууд өөрынгөө программа бүхэн дээрэ хүдэлнэ.

Теэдшье бүхы компьютернууд дүхэриглэн, ехэл зохидоор тодхогдонхой гэжэ хэлэхэ байнаб. Һурагшад хэшээлнүүдые хүтэлбэрилэгшэ тээшэ нюргаараа һуудаг. Харин хүтэлбэрилэгшэ өөрынгөө монитор дээрэһээ гэхэ гү, али үндэр газарһаа бүхы юумые хаража һуудаг. Ямаршье сагта туһаламжа хүргэхөөр, алдууень заһахаар бэлэн байдаг, программа зохеоходонь туһалдаг.

Эрхим һурагшадай нэгэн Женя Федосинагай хажууда ошожо һуугаад, ямар нэгэ юумые компьютер дээрэ харуулыш гэжэ тэрэниие гуйбаб. Тэрэ минии хэлээшые анхаралтайгаар шагнаад, иигэжэ найдамтайгаар харюусаба: «Би программаяа һэлгэхэгүйб, харин энэл программаар танай асуудал машинаһаа һурахаб...». Тэрэнэй хургаханууд клавиатура болгоомжотойгоор дарана. «Компьютер иимэ тобшолол хээ...» — гэжэ тэрэ энеэбхилэн байба. Харин мониторой экран дээрэ иигэжэ бэшэгдэһыень уншабаб: «Иимэ эрдэм мэдэсэтэй танда 7-дохи класста һураа һаатнай һайн байха».

Эндэ бэеэ бэрижэ шадангүйгөөр энеэбхилээд абабаб. Женя 11-дэхи класста һурана.

— Машина эндүүржэ болохо гү?

Хэрбээ программа соо алдуугай байгаа һаань, эндүүржэ болохо.

«Һурагшад үдэр һүнигүй компьютерай хажууда һуухаар бэлэн байдаг,— гэжэ Тамара Павловна һурагшадайнгаа түлөө омогорхолтойгоор хэлэбэ.— Тэрэ Женя Федосина, Коля Иваков, Павлик Бабаков, Наташа Мелешкина гэгшэдые абаад харыябди. Эдэмнай манай заводто еһотойл халаан ургажа байна бшуу».

Һургуулиин директорэй эдэ үгэнүүдые зүбшөөгөөгүй байхын аргагүй. Мүнөөдэр наадан байһан аад, үглөөдэр ажал хүдэлмэринь болохо бшуу.

Николай ГОРКУША,
манай штатнабэшэ корр.

ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭНЭБДИ

Эб найрамдалай совет жасын мүнгэн ямар хэмжээ ябуулгануудта гаргашалагданаб! Гансаардаһан хуби заятай, наһажаал хүнүүдтэ, үкшэн үхибүүдтэ, Афганистанда интернациональна уялгаяа дүүргэһэн сэрэгшэдтэ, Арменидэ болоһон аюулда хохидогшодто, Совет оронине хамгаалжа байһан сэрэгшэдтэ Эб найрамдалай жаса ехэ туһаламжа хүргэжэ байдаг гээшэ. Эб найрамдалай совет жасын отделени болон эб найрамдал хамгаалгын Буряадай комитедэй ээлжээтэ пленум үнгэргэгдэжэ, эб найрамдалай түлөө тэмсэл үргэлжэлүүлхэ талаар хүдэлмэри бүри эршэтэй болгохо тухай зүбшэн хэлсээ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ эдэ организацинуудай туһаламжаар манай Буряадта «Врачнууд ядерна дай буруушаана», «Багшанар эб найрамдалай түлөө», «Экологи болон дэлхэй», «Журналистнууд эб найрамдалай түлөө» гэһэн ниитын комиссинуудые байгуулаа.

Христиан болон буддын шажангууд эб найрамдалай жасада хубитаяа оруулаа. Иигэжэ буддын шажан 30 мянган түхэриг, христиан шажантан 6 мянган түхэриг жасада дамжуулһан байна. Үнгэрэгшэ жэлэй зун Улаан-Үдэдэ Азиин буддистнуудай комитедэй зүблөөн үнгэргэгдэжэ, айхабтар ехэ удха шанартай үйлэ хэрэг гэжэ тэмдэглэгдээ. Зүүн зүгэй 12 оронуудай буддын шажангай түлөөлэгшэд эб найрамдалай зүблөөндэ хабаадаһан байна.

Советскэ район 30 мянган түхэриг, Железнодорожно район 37 мянга, Октябрьска район 57 мянган түхэриг Эб найрамдалай жасада оруулаа. Баргажанай, Тарбагатайн, Хурамхаанай, Ахын болон Хориин районууд Эб найрамдалай жасада хубитаяа улам дээшэлүүлнэ.

Промышленна предприятинуудай дундаһаа Сэлэнгын ЦКК-гай коллектив эгээн ехэ мүнгэ —20200 түхэриг Эб найрамдалай жасада дамжуулаа. Октябрьска районой проектно-барилгын нэгэдэлэй ажалшад, Улаан-Үдын мяханай комбинадай, гормолкомбинадай, городской болон республиканска больницануудай, Галуута-Нуурай ГРЭС-эй ОРСын хүдэлмэришэд энэ һайн һайхан хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаа.

Гэбэшье урдахи жэлнүүдтэй сасуулжа үзэхэ болоо һаа, энэмнай бага мүнгэн болоно. Ушар юуб гэхэдэ, урдахи жэлнүүдтэ манай республика Эб найрамдалай жасада 1 миллион 329 мянган түхэриг оруулдаг байһан һаа, мүнөө энэ тоо оройдоол 300 мянгада хүрэнэ. Алар миллион түхэригөөр дутаһан болоно бшуу.

Эндэ тайлбари бэдэржэ холо ошоһоной үлүү. Буряадай 200 гаран коллектив һүүлэй жэлнүүдтэ Эб найрамдалай жасада хашарһа мүнгэшье оруулаагүй байха юм. Сасуулаад үзэгтылши: Баргажанай коопзверопромхозой ангуушан А. Ананьевай һүүлэй гурбан жэлэй туршада Эб найрамдалай жасада өөрынгөө 2 мянга 600 түхэриг оруулаад байһан һаа, авиазаводой бүхэли коллектив 1989 ондо оройдоол 930 түхэриг оруулаа. Локомотивна депогой машинист Юрий Касьянов үнгэрэгшэ жэлдэ түлбэригүйгөөр гурба һара хүдэлжэ, 1213 түхэриг, Улаан-Үдэ станциин депогой нэгэдэхи классай машинист В. Мостовой 1,5 мянган түхэриг Эб найрамдалай жасада оруулаа. Гэхэ зуура, Мухар-Шэбэрэй район жасада 2659 түхэриг оруулаа.

Эб найрамдал хамгаалха хэрэгтэй гэжэ үхибүүдшье һайнаар ойлгодог лэ. Республикын хүүгэдэй коллективүүд үнгэрэгшэ жэлдэ яһала ехэ мүнгэ Эб найрамдалай жасада дамжуулжа шадаа. Мухар-Шэбэрэй хүүгэдэй саад концерт харуулжа, эндэ олоһон мүнгэеэ жасада дамжуулаа. 46-дахи һургуулиин интернациональна хани барисаанай клуб, мүн 1-дэхи интернат-һургуулиин иимэ клуб эдэбхитэй ажал ябуулжа, һайн һайхан хэрэгтэ хубитаяа оруулаа.

Юрын хүнүүдшье салин хүлһэнэйнгөө зарим хубиие жасада оруулхые оролдодог байна. Жэшээ болгон, Кабанскын районой Валентина Михайловна Бажановае нэрлэлтэй.

«Хэрбээ бүхы совет хүнүүдэй жэлэй туршада нэгэшье түхэриг жасада оруулдаг байгаа һаа,— гэжэ Валентина Михайловна хөөрэнэ,— би һарын туршада 30—40 түхэриг оруулжа байхаяа болихо һэм».

1989 ондо Эб найрамдалай совет жаса социальна тэдхэмжын министерствэдэ 60 мянган түхэриг дамжуулаа. 475 инвалидуудые, үбшэнтэнине хангадаг 84 сестрануудта энэ мүнгэнһөө салин үгтэнэ. Эндэ һаяхана интернат-байшангуудта эдеэ хоол, медикаментнүүдые худалдажа абаха 37 мянган нэмэлтэ мүнгэн үгтэһэн байна.

Пленум дээрэ РСФСР-эй арадай депутадта кандидадуудаар һунгагдаа гэбэл: СССР-эй буддистнуудай түбэй управлениин түрүүлэгшын орлогшо дид хамба-лама Эрдэм Цыбикжапов, Буряадай АССР-эй эб найрамдал хамгаалгын комитедэй түрүүлэгшэ, профессор Г. Санжиев, Вознесениин игумен Мартирий, эб найрамдал хамгаалгын совет комитедэй түрүүлэгшын орлогшо В. Базаров.

Е. ПАНИНА.

ОБЛАСТНОЙ КОНФЕРЕНЦИИН ЕНДЭРТЭ

ШАСАРГАНА СУГЛУУЛЖА...

БИДЭ, соелой институдай театральна отделениин 1-дэхи курсынхид, Сэлэнгын районой Ацула тосхондо гэхэ гү, али «Облепиховый» совхоздо августын 23-һаа сентябриин тэн болотор хүдэлөөбди. Бидэ тулюур туйган байдалда ажаһуугаабди. Үглөөнэй наратай хамта бодожо, колхозой малнуудтай худхэралдан, уһалууриин ханаабай эрье дээрэ ошожо, нюур гараа угаахаш. Энээнэй һүүлээр нютагай горхоһоо сэбэрхэн уһа абаха тухай хүсэхэ зуураа, тосхоной нүгөө захада түбхинэһэн майханта столоводо гүйлдэжэ ошодог байгаабди. Эндэ ерэхэдэмнай, хододоо үглөөнэй халуухан эдеэн маанадые хүлеэдэг байгаа гэжэ хэлэхын аргагүй.

Хүйтэн творог эдиһэнэйнгээ һүүлээр манай республикын алтан гэжэ тоологдодог шасаргана суглуулхаяа ошодог байгаабди.

Үдэрэйнгөө нормын хахадыень арай гэжэ суглуулаад, эсэшэһэн, муухай болошоһон тосхоноо бусажа, түүһэн жэмэсээ арилгахаяа веялкэдэ ошодог байгаабди.

Үдэшэ болоходонь, нютагай хүбүүд тулюур туйган байрадамнай добтолжо, амар заяа үзүүлдэггүй байба.

Забастовко үнгэргэжэ, бидэ һүниин харуулда зогсохоо болеобди, түсэбөө доошолуулаабди. Милиционернүүд малнадые номгоруулжа ядахадаа, «Эндэ оперативна группа хэрэгтэй, тэдэниие эльгээхэ болообди!» гэжэ хэлээд, талиишоо һэн.

Теэд энэ үедэ олонхи басагаднай хүйтэ абажа, ехээр үбдэшэбэд. Харин бидэ тэдэнэйнгээ түлөө түсэб дүүргэхэ гэжэ бүхы шадалаараа оролдохо баатай болообди.

Энээгээр уршагта ябадалнуудынай гэхэ гү, али зоболон, бэрхэшээлнүүднай дүүрээгүй. Юуб гэхэдэ, маанадай олонхинь мүнөөшье хүрэтэр хэһэн ажалайнгаа түлөө хүлһэеэ абаадүй.

Иимэ байдалда студентнүүдые хүдэлгэжэ болохогүй гэһэн һанамжатай байһанаа мэдүүлнэбди. Удаадахи жэлнүүдтэ дээрэ дурсагдаһан дутуу дунданууд бү дабтагдаг лэ!

Соелой институдай театральна отделениин нэгэдэхи курсын студентнүүд.

ХҮН БҮХЭН ХАРЮУСАЛГАТАЙ

Нэхэлгын үйлэдбэриин бэлэдхэлэй цехэй А. П. Павловай залуушуулай бригада ТСК-да шэнэ гуримаар ажаллана.

Эндэ түйлагдаһан тоо баримтанууд, үндэр дүнгүүд бригадын амжалтануудые гэршэлэн харуулна. Табан жэлэй туршада цехэй ажалшан бүхэн бүтээсэеэ хараа байса дээшэлүүлээ. Хэрбээ тэрэнэй урда тээ хүн бүхэн арайхан гэжэ нэгэ хүсөөг (часай туршада) гаргадаг байһан һаа, мүнөө хоер хүсөөгһөө үшөө ехые гаргажа шадана. Хүсөөг соо дунда зэргээр 35 метр ородог юм.
Гурбадахи кварталда бригадын гэшүүд 120 метр бүд алмажа, цех соогоо нэгэдэхи һуури эзэлээ. Энэ алмаһан бүдөөрөө Шэнэ жэлые угтуулан туршалгын мастерской хэды пальто оёо хаб гэжэ уншагшаднай һонирхожо магадгүй.

40 пальто оегдоо гэжэ хэлэебди.

Павловай бригада ори гансаараа шэнэ гуримаар ажаллана. Тэрэниие даган дууряаха зүрхэтэйшүүл олдоногүй гээшэ гү гэжэ һонирхохо байхат. Шэнэ гуримаар ажаллахада түрүүшын үедэ түбэг бэрхэшээлнүүд ушардаг ха юм даа. Энээнһээ зүрхэ алдаһан хүнүүд хаанашье олон байдаг гэжэ мэдээжэ бшуу.

Павловай бригада шэнэ гуримаар ажаллаха гэжэ юрэ шиидээгүй. Ушар юуб гэхэдэ тэрэнэй коллективтэ ажалдаа эгээн харюусалгатайгаар хандадаг гуримтай хүдэлмэришэд хүдэлдэг. Хэрбээ хэн нэгэниинь голодоһотой продукци гаргаа һаа, халаанайнгаа һүүлээр гэртээ ябадаггүй, голодоһоео усадхаха гэжэ үлэдэг байха юм.

Хүдэлмэриин сагые гамтайгаар хэрэглэхэ, нэгэшье гээгдэхэгүй гэһэн гуримаар бригадынхид ажалладаг байһан тула үндэр амжалта түйланал даа. Хоорондоо харилсаатайгаар, эбтэй эетэйгээр ажаллаха гээшэ мүн лэ бага бэшэ. Хэн нэгэнэй үбдөө һаа, тэрэниие һэлгэхэ хүн олдоод лэ байдаг. Бригадын 13 гэшүүд урдань табигдаһан хэдышье ехэ түсэб эрхим һайн шанартайгаар дүүргээд лэ байдаг заншалтай.

ТҮҮХЭТЭ НЭРЭЕЭ БУСААЯЛ

Үнгэрэгшэ жэлэй августын, сентябриин номернуудта «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетэнүүдтэ «Буряад-Монголой АССР» гэһэн түрүүшынгээ нэрэ манай республика, Агын болон Усть-Ордын округууд яахадаа һэлгэһэн бэ? Түүхэтэ нэрэеэ һөөргэнь тэхэрюулхэ тухай асуудал табигдаһан, һанамжануудые толилһон байна.

Һүүлэй үедэ мэдээжэ эрдэмтэд, түүхэшэд буряад үндэһэ яһатад монголшуудтай хэр үгһөө нэгэ һадаһатай байһан, зүүн ба баруун Монголһоо элдэб шалтагаанһаа боложо таһараад, мүнөө оршон байһан газарта һууриж аһан юм гэжэ тэмдэглэнэ. Мүнөөшье зарим буряад нютагуудта арбаад үе хүрэтэр уг наагуураа тоолохо хүнүүд үсөөншье һаа бии. Тэдэ һада һабагшануудаа баһал монголшуудтай холбодог. Жэшээнь, минии элинсэг хулинсаг тэртэ яһатан юм. «Һайн хаанай һамаргаанда, Бошогтын буһалгаанда гаража, Алайр, Аха, Түнхэн, Захаминда һууриж аһан зомди»,— гэлсэдэг, мүн хонгоодор яһатаниие энэл багаар ходоржо гараа гэжэ түүхэшэд хэлсэдэг.

Би эндэ үндэһэ баримтануудые үгэнэгүйб. Юундэб гэхэдэ, һүүлэй үедэ нилээд оло дахин бэшэгдээ ха юм. Энэл ушарһаа зон нэрэтэй обогтой ябана ха юм. Теэд манай буряад арад монголтой нэгэ шуһа мяхатай аад, тэрэнээ гүйсэдөөр нэрлэхээ юундэ арсаха болонобо? Энэ алдууе заабол заһаха хэрэгтэй гээд һананаб.

Намтай гурбан ушар тохеолдоо юм. Тэдэниие жэшээ болгон дурдаха дуран хүрэнэ. Бүри 1963 ондо Хитад ороноор аяншалхадамнай, манай республикын бүлэгые абажа ябаһан оршуулагша Лю Дашень гэдэг эхэнэр бидэ[illegible] «Зүблэлтын монголнууд»,— [illegible]жэ хэлээд танилсуулдаг һэн. Энэншье зүйтэй байгаа ха. Буряад гээ хадань, эдэ зониинь мүльһэн далайн хажууда юм гү, али Хара далайн хажууда һуудаг юм гү, хаанаһаа мэдэхэб даа? Недондо Энэдхэг орондо ябахадамни, түбэд яһанай хүн уулзаад, адлирхуу шарайтай хадам намаар һонирхоо һэн. Ямар яһатамши гэжэ асуухадань, буряадби гэбэб. «Бур[illegible] Монгол танһаа холо гү?» гэжэ тэрэм асууба. Мүн иимэ ушарта Москвада ороо һэм.

«Буряад-Монголой АССР» гэһэн нэрэеэ тэхэрюулхэ хэрэг дэншье хүнгэн бэшэ, тиимэ ушарһаа республикымнай хоер газетэнүүд ойлгууламжын хүдэлмэри үргэнөөр ябуулха, зоной һанамжа элирүүлхэ еһотой.

Буряад хэлэн дээрэ гарадаг хэблэл тухай зарим тэды һанамжанууд бии. Һүүлэй үедэ Агын автономито округто «Буряад үнэн» газетын корреспондентын бии болоһониинь тон һайшаалтай. Нэгэ арад байгаад бэе бэеынгээ ажабайдал мэдэн, дуулангүй ябаха гээшэ ахир хэрэг ха юм даа. Агада байдаг корреспондент Ононой, Бооржын, Забайкалиин болон бусад буряад зонтой районуудһаа элдэб юумэ бэшэжэ байгаа һаань, ехэл һайн байгаа. Имэрхүү мэдээнүүдые үгэжэ байхаар тусхай корреспондентые Усть-Ордада табижа, гансашье округто ородог районуудһаа бэшэ Качугай, Ольхоной, Черемховой (Хуушан Гүлмэдэй район) районуудһаа һонирхолтой мэдээнүүдые толилжо байбал, тэндэхи зон «Буряад үнэн» газетээ абадаг боложо магад. Алишье нютагай хүнүүд танил талыень, ажабайдалыень харуулжа байбал, газетээрнай һонирходог болохо еһотой.

Энэ талаар үшөө дутуу дундануд биил даа. Ямар нэгэн колхоз, совхозой гү, али районой түхэреэн жэлэй ойн һайндэртэ зорюулһан материал сооһоо тэндэхи түрүү, али мэдээжэ хүнүүдэй ажал хэрэгүүд тухай дууланабди. Район бүхэн өөрын онсо илгаатай ха юм. Тиимэһээ түрэл дайдатайнь, зонтойнь, түүхэ, заншалтайнь үргэнөөр танилсуулха гээшэ журналистнуудай, хүдөө ажалшадай гол үүргэ болоно. Жэшээнь, манай республикын уншагшадай олонхинь ганса һүүлэй үедэ Агаһаа гараһан Цэвээн Жамцарано, Базар Барадин, Александр, Петр Бадмаевууд тухай уншаха, танилсаха аргатай болсобди. Энээнһээ урда Усть-Ордагай округһоо гараһан элитэ хүнүүд гэхэдэ, зүблэлтэ засаг тогтоолсожо ябаһан эдэбхитэд тухай дэлгэрэнгыгээр бэшэдэг байгаа. Дольен Мадасон, Солбоной Туяа гэхэ мэтын орео хуби заяатай хүнүүд тухай тон хомороор бэшэгдэдэг бэлэй.

Нютаг бүхэнһөө алишье үедэ һүбэлгэн ухаатай, оюун бэлигтэй хүнүүд мүндэлжэ, нютаг нугаяа нэрлүүлдэг ха юм даа. Теэд арадайнгаа суута хүнүүд тухай залуу үетэн мүртэйгөөр мэдэнэгүй. Һаяхан бидэнэр Тувада хүдэлжэ байһан буряад залуушуултай уулзажа, «Буряад орон тухай юу мэдэнэбибди» гэһэн викторина үнгэргөөбди. Буряад зоной дундаһаа хэды хүн Советскэ Союзай Герой болооб, Алдар Солын орденой гурбан шатын кавалер хэды хүн болооб гэхэ мэтын юрын асуудалда муугаар харюусахань харамтай байгаа. Олонхинь Зүүн Сибириин технологическа, соелой, хүдөө ажахын институдуудые дүүргэһэн мэргэжэлтэд байба. Хари газарта ябахадаа, орон нютагайнгаа түүхэ бага сагааршье һаань, түрүү хүнүүд тухайгаа мэдэхэ еһотой.

Эдэ бүгэдые мэдэхын тула «Буряад орон» гэһэн нэрэтэй ниитэ политическэ, үнгэтэ зурагуудтайгаар һара бүри хэблэгдэжэ байха журнал хэрэгтэй болоо. Энэ асуудал шиидхэхэ саг тулажа ерээ бэшэ гү? «Байгал» «Хараасгай» хоерной хэды оролдобошье, зоной мүнөө үеын эрилтэнүүдые хангажа шадахагүй. Шэнэ журнал байгуулхада, тон орео асуудалнууд гарахал даа. Теэд гараа адхаад һуубалнай өөрөө тэнгэриһээ тэб гэжэ буушахагүйнь лабтай. Иимэл журнал бүхы буряад үндэһэтэнэй соел болбосоролой эрилтые дүүрэнээр хангажа, арад зоноймнай түүхэ, зан заншалтай үргэн олониие танилсуулха байгаа.

Үнгэрһэн жэлэй август һарын номернуудай нэгэндэ «Правда Бурятии» газетэдэ уншагша Р. Иринчеева хуушан монгол бэшэг ямар аргаар шудалха тухай асуудал табяа һэн. Энэншье зүйтэй. Юуб гэхэдэ, хүршэ Монгол орокой олониитэ 2000 он хүрэтэр урданайнгаа бэшэгтэ дүүрэнээр орохо зорилго табяад бэелүүлжэ эхилэнхэй. Тиихэдэ Үбэр Монголой арад зон үндэһэн бэшэгээрээ бэшэдэг байна. Буряад орондомнай энэ бэшэг үзэлгэ унжагайраа һаа, хожомоо соелой талаар аха дүү арадтай харилсалгамнай хүшэр байдалда орохо ха юм. Арадаймнай олон үеын хүнүүд түүхэ домого ододото хэлэн дээрэ уншаха аргагүй болошоод ябана ха юм. Монгол бэшэг үзэлгые хилэ шадарай диилэнхи буряад зонтой районуудта англи, француз хэлэнүүдэй орондо шудалхада боломоор байна ха. Мүнөө хуушан монгол бэшэг шудалха хүнүүдэй эрилтые хангажа, Буряадай телевидени, «Буряад үнэн», «Буряадай залуушуул» газетэнүүдэй хэшээлнүүдые үнгэргэбэл, һайн байгаа.

Би арба гаран жэлэй саада тээ музейнүүдэй нэгэдэлэй дарганарта хэдэ уулын агынууд соо хореод, гушаад онуудта хадагалагдаһан дасан дугангуудай хэрэгсэлнүүдые болон номуудые абаха арга байна гэжэ мэдээсэдэг байгааб. Тэдэнэрэй шиидхэбэри абажа ядаһаар байтар Ахын районой Орлик тосхондо ажаһууһан, газарша болохоёо зүбшөөгөөд байһан Жанчип Балданович Мунконов гэжэ согтой хүхюун үбгэн наһа барашоо бэлэй. Дэби голой агы соо яһала ехэ баялиг байна гэгшэ һэн. Энэ шухалын шухала асуудалда ланхаагаа табижа, үсөөн үлэһэн «газаршанарай» энхэ мэндэ байхада, тэдэ ном һударнуудые оложо абабал сэгнэшэгүй ехэ баялиг болохол.

Энэ статьягайнгаа түгэсхэлдэ мартагдажа байһан буряад наадан еохор тухай зарим тэды һанамжануудаа хэлэхэ дуран хүрэнэ. Буряад нютагуудта еохорнай 60-аад оной эхин багаар замхашоо һэн. Шалтагааниинь олон байгаа ааб даа. Теэд мүнөө ямар аргаар хүгжөөхэб? Нэн түрүүн Улаан-Үдын сэсэрлиг соо үбэлэй зал түхеэрхэ, тэндэ буряад эдеэ хоол баридаг болохо, Буряад драмын театр соо хатарай үдэшэнүүдые долоон хоног соо хоер удаа үнгэргэхэ байгаа.

Хотодо ажаһуудаг 40-өөд, 50-аад наһанай эдэбхитэдые үргэнөөр хабаадуулха, тиихэдэ хотын сэсэрлигтэ нааданай удамаршадай штаб даб дээрэ бии болгохо хэрэгтэй. Буряад наада хүдөө нютагуудта хүгжөөхэ, һэргээхэ хэрэгтэ нэн түрүүн ажахын хүтэлбэрилэгшэд туһалха еһотой. Тэдэнэрэй наһатайшаг боложо ябаһан эдэбхитэдые урмашуулдаг байгаа һаань, еохорнай шэнэ эршэтэйгээр ээдэлхэл.

«Буряад үнэн» газетымнай хуудаһанууд дээрэ буряад нютагуудай нэрэнүүдые үндэһэн хэлэндэнь дүтэ болгохо, буряад эдеэ хоол бэлдэдэг болохо болон бусад үнэтэй дурадхалнууд толилогдоо һэн. Эдэ асуудалнуудай ямараар шиидхэгдэжэ байһан тухай мэдээсэжэ байбал, һайн лэ һэн.

В. БИЛЬТАГУРОВ.

ХҮН БА ҮЕ САГ

Жамсаран Бадмаевые һайн үгөөр дурсаябди

Һургуулида һуража эхилхэдэм, хүбүүд намайе «Батмай» гэжэ нэрлэдэг болоһон юм. Эсэгээрээ фамилим ондоо һэн ааб даа. Тэрэ үедэ манайхин Ленинградай хойто захада Поклонная гэжэ хадын хормойдо оршоһон Удельная гэжэ тосхондо ажаһуудаг һэмди. Хада дээрэ үбгэн абымнай барюулһан үһа бүлэдэг башнитай сагаан шулуун дача бии бэлэй. 1930-дахи онуудай үе һэн ха. Тосхондомнай түбэд суута эмшэн тухай олон түүхэ домогуудай зугаа боложо ябадагыень һанагшаб. Тэрэ эмшэнэй аргалһан хүнүүдшье амиды мэндэ байгаа. Үбгэн аба Петр Александровичай хүдөөлүүлэгдэһэн Шуваловска булаша руу хүгшэн эжытээ —Елизавета Федоровна Бадмаеватай ошоходоо, «Баяр баясхаланиие хүргэһэн хүнүүдһээ» гэһэн бэшэгтэй баглаа сэсэгүүдые үеүе болоод, хүүр дээрэнь харагша бэлэйбди.

Үбгэн абымнай байһан дача соо милициин отделени байрланхай һэн. Хадын хормойдо баригдаһан табан таһалгатай модон байшан гэрыень (мүнөө Ярославска проспект, 85) өөртэнь үлөөһэн байгаа. Энэл гэр соогоо үбгэн абамнай 1920 ондо наһа бараһан юм. Харин тэрэл гэр соонь би түрэжэ, балшар бага наһаяа үнгэргөөб. Буряад оронһоо ерэһэн үбгэн абымнай түрэл түтим хүнүүд манда хүрэжэ, хоногшо бэлэй. Энэл гэр соо Петр Александровичай ехэ ашань — ехэ басаганайнь хүбүүн Петя Вишневский хэдэн жэл соо ажаһуугаа. Тэрэ хожомынь медицинскэ албанай полковник боложо, С. М. Кировэй нэрэмжэтэ Сэрэгэй-медицинскэ академидэ доцентээр хүдэлһэн байна. Имагтал энэ академиие, тэрэ сагта һуража, манай үбгэн аба дүүргэһэн юм.

Үбгэн аба тухайгаа 1988 ондо «Неделя» гэжэ еженедельнигэй 15-дахи номерто «Бадмаевууд: түүхэ ба домог» гэжэ очерк соо бэшээ һэм. Ямар ушар шалтагаанаар Сультим Бадмаев Агын таһаа Петербург руу ерээб, удаань дүүнь — Жамсаран ерээб, тэдэнэй албан ба эмшэлэлгын ажал ябуулга яагаад эхилээб гэжэ очерк соо хөөрөөб. 1980-дахи онуудай хоердохи хахадта Бадмаевуудай намтар сагааруулагдаһан байна. Жамсаран, Петр Бадмаевуудай аша габьяае Европын медицинэ, Г. И. Марчук түрүүтэй СССР-эй Наукануудай академи тооложо, үндэрөөр сэгнээ һэн.

«Хара хирээгэй» гушадахи онуудта П. А. Бадмаевай ажал ябуулгые засагай зурагаанууд муушалан сэгнэдэг байгаа. Жэшээнь, 1920 гаран онуудта хэблэгдэһэн энциклопеди соо тэрэниие гол түлэб газаашалһан байдаг. Үшөө хубисхалай урда тээ бодото статска зүбшэгшын нэрэ зэргэтэй байһандань гэхэ гү, али «танай үндэр түрэлтэн» гэжэ нэрлүүлэгдэһэнһээнь боложо, элдэб гэмэ зэмэ тоходог байһан ха. Үнэхөөрөөшье, хаанай хүреэлэн ордондо ородог байһыень мэдэнэбди. Эмшэлдэг хүн зонойнь дунда Протопопов, Курлов, Распутин мэтын шаг шууятай хүнүүд биишье һэн ха... Зүгөөр үбгэн абамнай хубисхалай үедэ яагаад амиды мэндэ үлөө гээшэб?

Ушарынь гэхэдэ, П. А. Бадмаевай аргалдаг зоной дунда хаанай министрнүүдһээ гадна юрын хүнүүд, хубисхалай үедэ мэдээжэ болоһон ажал ябуулагшадшье байһан юм. Тэдэнэр лэ үбгэн абыемнай хамгаалһан байна. 1917 оной октябриин һүүлээр Петр Александрович хэдэн дахин хаагдаһан юм гэжэ хүгшэн эжынгээ, эжынгээ хөөрөөнһөө мэдэхэб. Үшөө үнгэрэгшэ зуун жэлдэ түрэһэн, тиихэдэ 70 наһатай ябаһан үбгэжөөл шэнэ засагые мэдэрхээ яраагүй байгаа.

П. А. Бадмаевые хаахаяа һүни абаад ябашахадань, Литейнэ үйлсөөр 16-дахи гэртэ үбшэнтэниие эмшэлдэг гэртэнь бүлэг матросууд ерэжэ, «Доктортнай хаанаб?» гэжэ һураха. «Һүни абаашаа. Кресты руу абаашаа ха» гэжэ хүгшэн эжымнай харюусаха. «Кресты» хадаа һэн болбол Петроградай нэгэ түрмын нэрэ болоно. Матросууд хойноһоонь түрмэ ошоод, доктороо абаад бусагша бэлэй. Имэрхүү ушар хэдэн дахин болоһон байна.

1920 оной хабар Кремльһээ үгтэһэн захиралтаар түрмэһөө һүүлшынхеэ табюулһан юм. Хэды иимэ ушарнуудай болоошье һаань, наһа бараһанайнь удаа совет энциклопедиин хэблэгдэһэнэй, «Хаанта засагай ара талын наадан»—«Түбэд эмшэн Бадмаевай архив» гэһэн согсолбориин гараһанай һүүлээр (согсолбори соо урид хэлэгдэһэн үгэнь зүб бэшэ, харин архивынь тон зүб), манай гэр бүлын байдалда балай һайшаахаар юумэн үгы болоо бэлэй. Бадмаева гэжэ фамилитай байһанайнгаа түлөө минии эжы Аида Петровна дээдэ һургуулиһаа гаргагдаһан юм. Зүгөөр минии үбгэн абада аргалуулһан үнинэй большевигүүд — М. И. Калининтай суг ажаллаһан Иван Дмитриевич болон Мария Тимофеевна Ивановтоной ябуулга хэһэнэй ашаар дээдэ һургуулидаа дахин оруулагдаһан байна.

Минии хүгшэн эжы Елизавета Федоровна Петр Александровичай хоердохи һамганиинь болоно. Тэрэ Петр Александровичтай 1900 онһоо суг хүдэлжэ эхилһэн юм. Түрүүн үбшэнтэниие эмшэлхэдэнь туһалжа эхилээд, байһаар түбэд эмүүдые мэдэдэг боложо, талаар ошоһон байбалнь, орондонь бэеэ даагаад хүн зондо эм заладаг болоһон байгаа. П. А. Бадмаевай наһа бараһанайнь удаа тэрэнэй захяа бэелүүлэн, хүгшэн эжымнай хэрэгыень үргэлжэлүүлээ һэн. Ленинград хотын элүүрые хамгаалгын таһагһаа зүбшөөл абажа, врач В. И. Наумоватай суг түбэд аргаар хүн зониие эмшэлдэг һэн. Вера Ивановна урда тээнь Петр Александровичтай хамта ажаллаһан хүн юм. Тиигэжэ хоюулаа Литейнэ үйлсөөр 16-дахи гэртэ үбшэнтэниие эмшэлдэг, эм заладаг байһан гээшэ.

Тэдэ хоюулаа 1937 он болотор хүдэлһэн байна. 1937 ондо Елизавета Федоровна хамалганда орожо, найман жэлээр лагерьта хаагдаа бэлэй. 1938 ондо үбгэн абымнай дүүгэй хүбүүн, һурагша Н. Н. Бадмаев тушаагдан хаагдаһан байна. Николай Николаевич тэрэ үедэ Ленинградта Бүхэсоюзна туршалгын медицинын институдай (ВИЭМ) дэргэдэ нээгдэһэн Түбэд медицинын клиникэ хүтэлбэрилжэ ябаа. Түбэд эмшэлэлгэ һайнаар мэдэдэг Буряад оронһоо уригдаһан олон эмшэ-ламанууд Н. Н. Бадмаевтай суг хаагдаһан юм.

Е. Ф. Бадмаева 1940 ондо лагерьһаа табигдажа, гэртээ бусаад, 90 наһатай болохоео ябатараа 1954 ондо наһа бараа һэн. Партиин ХХ съездын һүүлээр Н. Н. Бадмаев наһа бараһанайнгаа удаа сагааруулагдаһан юм. Тэрэнэй хүбүүн, медицинын албанай подполковник А. Н. Бадмаев манайда ерэгшэ бэлэй. Албанһаа табигдаһанайнгаа удаа Түбэд эмшэлэлгые шудалжа эхилһэн байна. Минии эжы — Аида Петровна Гусева Эсэгын дайнда мүн лэ хабаадалсажа, медицинын албанай майорой зиндаатай гэртээ бусаад, эсэгынгээ бүхы эм домуудые согсолон гүримшүүлжэ, ном болгоо һэн.

Эжымнай хэһэн энэ хүдэлмэри хии хооһон һалаагүй. 1987 ондо Медицинын түүхын эрдэмэй бүлгэмэй удаан хүлеэгдэһэн заседани боложо, «П. А. Бадмаевай медицинын эрдэм ухаанай үмэнэ ехэ аша габьяатай байһыень» тэмдэглээ бэлэй. Би энээн тухай газетэдэ бэшээ һэм. Удаань П. А. Бадмаев тухай хэдэн статьянууд толилогдоһон байна.

Үнгэрһэн жэлдэ П. А. Бадмаевай түрэһөөр 140 жэл гүйсэбэ. Энэ ехэ ойе тэмдэглээ һаа, һайн лэ, һэн бэлэй. Тиигэжэ ганса П. А. Бадмаевые еһонхо бэшэ, харин түбэд эмшэлэлгые хүндэлхэ байгаабди. Россида, Совет орондо түбэд эмшэлэлгые хүгжөөлгэдэ аха дүү Бадмаевуудай дүүргэһэн үүргые академигүүд Г. И. Марчук, В. А. Матехин үндэрөөр сэгнэһэн байна бшуу. Петербургда эмшэ-лама Сультим Бадмаевай түбэд эм домто ургамалнуудай түрүүшын аптекэ нээһэн байбалнь, тэрэнэй дүү хүбүүн Жамсаран (ород нэрээрээ Петр) медицинскэ эрдэмтэй болоод, Россин баруун хубида түбэд медициные эрдэм ухаанай үндэһөөр хүгжөөгөө ха юм. Гадна Түбэд ороной эмшэлэлгын арганууд болон эм домууд тухай хэдэн зохеолнуудые хэблүүлээ. Жэшээнь, «Түбэдэй эмшэлэлгын эрдэм ухаанда үндэһэ баримтагүйгөөр добтолһонойнь түлөө медицинскэ соведэй гэшүүдтэ үгтэһэн харюу» гэжэ зохеолынь үргэнөөр мэдээжэ болонхой. Тобшолходо, ганса аха дүү Бадмаевуудай бэшэ, мүн түбэд медицинын аша габьяае тоохоор болоо бэшэ аалди?

Борис ГУСЕВ,
СССР-эй Уран зохеолшодой холбооной гэшүүн.

Ленинград.

«ИЗВЕСТИЯ» ГАЗЕТЫН ТУСХАЙ ФОТОКОРРЕСПОНДЕНТ АНДРЕЙ ЧЕПАКИН «БУРЯАДАЙ ЗАЛУУШУУЛ» ГАЗЕТЭДЭ ЭЛЬГЭЭБЭ.

ҺУРГУУЛИИН ДЭРГЭДЭ

ФОТОРЕПОРТАЖ ИИГЭЖЭ МҮНДЭЛӨӨ

ХЕМОРООН

Нагорно Карабахта ээлжээтэ командировкодо ошохо үедөө абаһаар ажалда хам орохо баатай болооб.

Хүрпэ, хартаабха, баанхатай консервэнүүдые ашаһан манай МИ-26 Степанакертын аэродромдо бууба. Степанакерт ниидэхээр бэлдэгдэжэ байһан граждан вертолет соо буу зэбсэг олдоо гэжэ мэдэжэ абаабди. Карабах ошоһон харгы дээрэхи Гадрутын баазада энэ ушар болоо.

Комендатурын офицернүүдтэй хөөрэлдэһөөр байтарнай, вертолет ниидэжэ арилшаба. Тиигээд бидэ гэдэргээ тэхэрижэ ерэхыень хүлеэхэ болобобди. Аэропортын байшангай хажууда түхеэрэгдэһэн ниидэлгэнүүдэй хүтэлбэрилэгшын томо майхан соо һуугаад, экипажтай хөөрэлдөөе шагнанабди, ниидэхэеэ байһан летчигүүдтай һонинуудаа андалданабди.

Тиигэһээр байтар «манайхид» бусаба хэбэртэй. Угтаг лэ.

Урдынхи командировкодо гараха үедөө минии танилсаһан тусхай шэглэлэй ротын командир капитан Олег Коржиков эгээн түрүүлэн вертолетһоо һүрэжэ бууба.

Үнэхөөрөөшье, вертолет соо нилээд олоһ граната, электродетонаторнууд, тэһэрдэг бодосууд, пистолетүүд, шатаадаг шнурнууд, карабинууд, агнуурийн буу гэхэ мэтэ ашагдаһан байба.

Энэ ашаан хэндэ эльгээгдэһэн байгааб? Энэ шалтагаание тодорхойлно бэзэ.

Коржиковой ротодо байха үедөө хэды хүшэр хүндэ алба үнгэргэнэб гэжэ бүри һайнаар ойлгожо абаа һэм.

ТЭҺЭЛЭГДЭҺЭН ХҮҮРГЫН ХАЖУУДА ХАРУУЛ

Онсо районой комендатурын бэшэһэн журнал сооһоо иимэ хэдэн мүрнүүдые дурдахамни:

— Эмхи гуримтай болгохоор һэдэжэ, байшангай сонхонуудһаа гурбан тэһэрдэг бодос шэдэжэрхео. Энэнь тэһэржэ, рядовой Сергей Степанович Пыхтеев баруун нюдөөрөө шархатаа.

— Мардакертскэ районой Магавуз тосхоной хажууда зуугаад хүн хүдөө табижа ябаһан колонно зогсообо. Эндэ номгоруулгын хэлсээншье туһалаагүй, суглараһан хүнүүд хатуу шэрүүн аяг ааша гаргаа. Бүхы машинанууд һандаргагдаа, нэгэ жолоошон шархатаа. Колонно гэдэргээ тэхэреэ (үхэһэн хүнэй бэеые вертолетоор эльгээгээ).

— Лачин-Шума гэһэн харгын 7-дохи километр дээрэ «Жигули» машинада добтолоо. Эрхэтэн Н. алуулаа. Һүниндөө Киркиджан, Ханадцах, Джагазур, Спитакшан тосхонуудта буудалдаан болоо.

— Степанакерт — Шуша гэһэн харгы дээрэ Кар-Кар горхон дээгүүр гарадаг 15 метр утатай, 9 метр үргэнтэй хүүргэ тэһэрээ.

Туг тосхондо армянууд болон азербайджанууд хоорондоо буудалдаа...

Иимэрхүү жэшээнүүдые үргэлжэлүүлхэдэ болохо. Эдэмнай юрын үдэрнүүд болоно. Олег Коржиковой командалдаг тусхай шэглэлэй ротын байрлаһан «Динамын» спортзалай байшан соо түмэр малгайнуудые, бронежилетүүдые үмдэһэн буунуудтай сэрэгшэд автомашинануудһаа буунa.

Нэгэтэ баригдаһан хүнүүдые сүлөөлхэ талаар операциһаа һүни орой бусаад, удаан унтажа ядаабди. Тиигээд би Олегһээ иигэжэ асуубаб: «Энэ шамда юундэ хэрэгтэйб? Бүлэшни хэдэн һараар шамайе харангүй, багахан салин хүлһэ абадаг байнаш. Олохон хүбүүд дотоодын сэрэгһээ гаража ошоно гэжэ би мэдэдэгби».

«Заримдаа би өөрөө өөрһөө иимэ асуудал һурадагби,— гэжэ Олег харюусаба.— Илангаяа хоер талын хоорондо байхадаа тиигэжэ һанахаш. Хоер талаһаа элдэб хараал шэрээл табилдаха, шулуугаар шэдэхэ, буудаадшье абаха. Үсэгэлдэр эхэнэрнүүдэй, хүүгэдэй колонно үдэшөөбди, хэды хүшэр хүндэ байгааб гэжэ ши өөрөөшье хараааш. Зориһон газартаа хүрэхэдэмнай, эхэнэрнүүд уйлалдан, эрэшүүл баяр хүргэн, гарыемнай адхаа бэлэй. Бү ябыт гэжэ маанадые гуйгаа. Энээние мартахын аргагүй бшуу».

Вертоледой Степанакертын аэродромһоо дэгдэн гараходань, Ереван тээшэ шэглэн ниидэхэһээ урда тээ город дээгүүр нэгэ тойроод гараял гэжэ би летчигүүдые гуйгааб.

Дээрэһээ бүхы юумэн элихэнээр харагдаа һэн. Үйлсэнүүдээр хүнүүд олоороо ябажа, түб тээшэ тэгүүлнэ. Буудалдаанай үедэ наһа бараһан хүнийе город хүдөөлүүлжэ байгаа.

Капитан Коржиковой сэрэгшэд ямаршье сагта туһаламжа хүргэхөөр хододоо бэлэн байдаг.

А. ЧЕПАКИН,
«Известия» газетын тусхай фотокорр.
Аавторай фото.

ҺҮНИИН БУУДАЛДААНАЙ ҺҮҮЛЭЭР

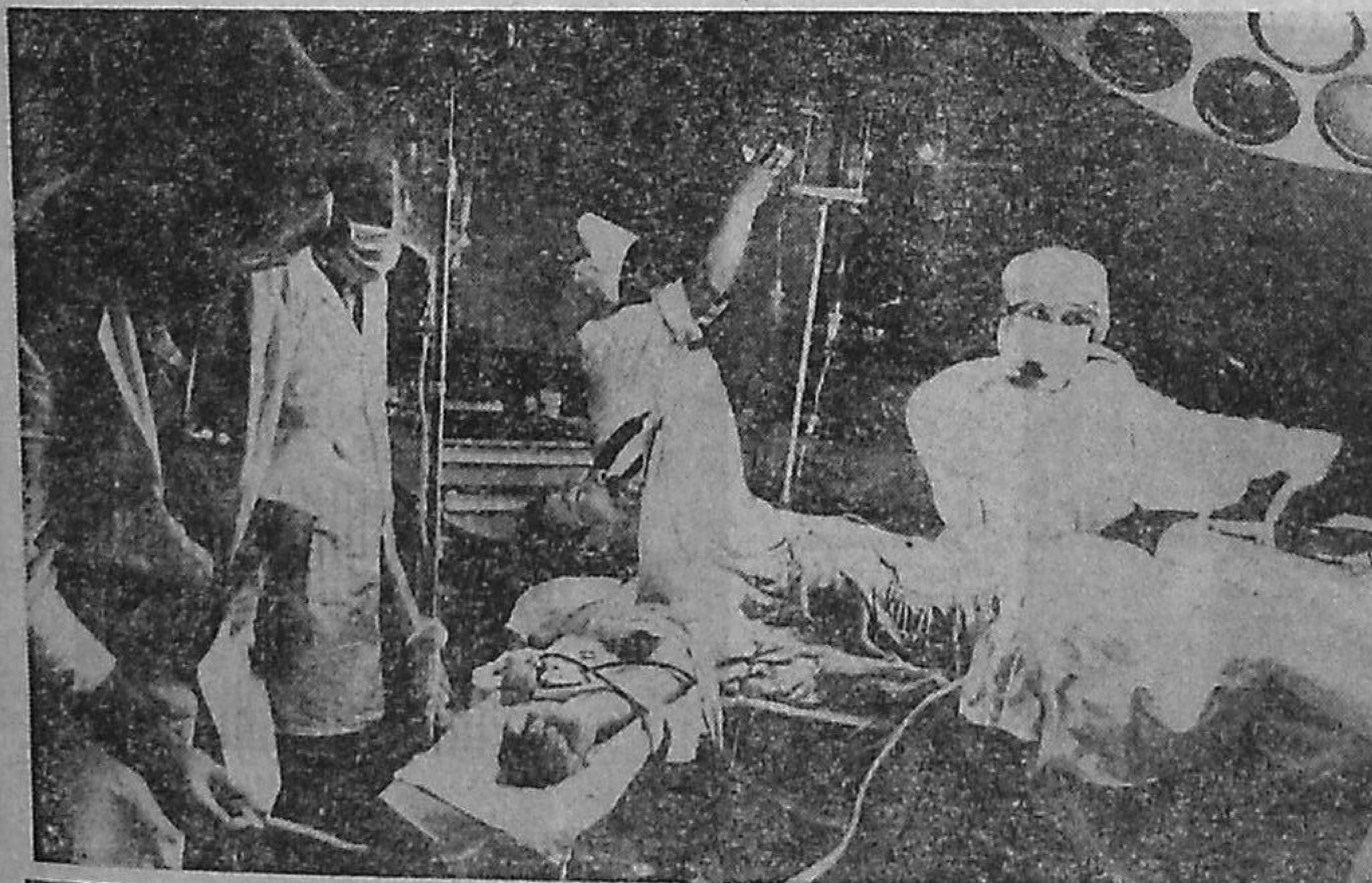

АЛДАРТА ТЕАТРАЙ АЛТАН ОЙ

Буряадай Ленинэй орденто гүрэнэй оперо, баледэй академическэ театрай анхан байгуулагдаһаар 50 жэл гүйсэбэ. Үнгэрһэн 50 жэл соо энэ театр алдарта зам гаталжа, республикынгаа хүн зониие гоё һайханда дуратайгаар, арюун сэбэр сэдьхэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ гэжэ сэгнэшэгүй ехэ туһа нэмэри оруулһан гэжэ мэдээжэ. Гадна орон соогуураа гастрольнуудта ябажа, түрэл арадайнгаа искусствын ондоо нютагуудта нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ баһал ехэ габьяатай болонхой. Мүн СССР-эй арадай артист Л. Л. Линховоин түрүүтэй олон артистнууд хилын саагуур гастрольдо ябажа, үндэһэн искусствынгаа дээжые харин хүн зондо харуулһаниинь мүнөө түүхын хуудаһанда оронхой.

Манай академическэ театрай коллектив ехэ юм. Оперно хоорой дуушадһаа, балетнэ артистнуудһаа гадна «хүндэ харагдадаггүй мэргэжэлтэй» нүхэд үндэһэн искусствын хүгжэлтэдэ баһал өөр өөрынгөө ехэ хубитые оруулжа байдаг. Зүгөөр газетын нэгэ хуудаһанда бултанай ажалые гүйсэдөөр харуулхын аргагүй. Саашадаашье манай газетэ энэ театрай ажабайдалые алишье талаһаань үргэнөөр харуулжа байха гэжэ оролдохо.

Театрай коллективэй үмэнэ шиидхэгдээгүй гол шухала асуудалнуудшье байха. Гэбэшье тэдэ асуудалнууд амжалтатайгаар шиидхэгдэжэ, түрэл республикынгаа хүн зониие үндэр хэмжээнэй искусствада хамжуулан, мүн лэ сэдьхэл бодолыень һайкаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ урда мэтэ ехэ үүргэеэ дүүргэжэ байха гэжэ найдагдана.

Ошоһон жэлнүүдэй орьелһоо

Энэ баяр баясхаланта үдэр түрэл театраймнай түүхэ тушаа хэдэн үгэ хэлэхэ дуран хүрэнэ.

Хубисхалай урда тээ Буряад мэргэжэлтэ театр гэжэ байгаагүй юм. 1924 ондо Дээдэ-Үдэдэ Буряад-Монголой педтехникум нээгдэжэ, М. Шамбуева, Г. Цыдынжапов, И. Мадаев, Б. Башкуев болон бусад нүхэд һуража эхилээ һэн. Эдэ зон 1926 ондо хоер жэлэй хүгжэмэй курс дүүргээд, түрүүшын артистнар болоо бэлэй.

1932 ондо энэ техникумэй түрүүшын һурагшад һуралсалаа түгэсхөө һэн. Тиигээд тэрэл оной июлиин 7-до Буряад-Монголой гүрэнэй театр нээгдээ бэлэй. Театрай түрүүшын артистнар гэбэл, В. Халматов, Ж. Пагбаин, А. Амагаева, А. Ильин, С. Халтагарова, Б. Ринчино, Н. Балдано, С. Биданов, С. Баханов, Н. Гендунова, Ч. Гениноа, Д. Дамдинов, Х. Цыбенов, Х. Намсараев, М. Степанова, Ц. Рабсалов, П. Николаев болон бусад нүхэд байгаа.

1939 онһоо эхилжэ энэ театр Буряад-Монголой хүгжэмтэ-драмын театр гэжэ нэрэтэй болоһон юм.

Москва хотодо Буряад-Монголой искусствын декада эгээл түрүүшынхеэ эмхидхэхэ тухай тогтоол 1939 ондо гараһан юм. Энэ декадада бэлэдхэлэй айхабтар ехэ хүдэлмэри ябуулагдажа эхилээ һэн. Тиин хүдөө нютагуудһаа хатарша, дууша хүбүүд, басагад олоор элирүүлэгдэжэ, уригдаа бэлэй. Дүн хамта 750 хүн суглуулагдаа һэн. Декадада харуулхаяа Намжил Балданогой либреттээр «Энхэ-Булад баатар» гэжэ оперо Свердловскын консерваториин профессор М. Фролов бэшэбэ. Энэ опероео бэшэхын тула композитор буряад олохон нютагуудаар ябажа, буряад зоной дуу хүгжэмтэй һайса танилсаһан юм.

Г. Цыдынжапов А. Шадаев хоерой либреттээр «Баяр» гэжэ зүжэг П. Берлинский бэшээ һэн. Н. Балданогой либреттээр «Эржэн» гэжэ зүжэг В. Морошкин бэшэһэн юм.

Энэ декадада бэлдэлсэхэ талаар туһаламжа хүргэхэеэ Москва, Ленинград болон бусад хотонуудһаа бэрхэ мэргэжэлтэд уригдаһан байгаа. Заримыень дурдабал, дирижер М. Борчкадзе, режиссер И. Туманов, балетмейстернүүд И. Моисеев, М. Арсеньев, Т. Глязер, хормейстер В. Мидный, уран зураашад А. Тимин, М. Шостакова, дуунай багшанар А. Костин, А. Артемьев, З. Красовская, Н. Владимирский, хүгжэмшэд М. Болдырев, Н. Маторин, Р. Андрус болон бусад нүхэд болоно.

1940 оной октябриин 10-да Москва хотодо Ехэ театрай филиал соо Буряад-Монголой искусствын түрүүшын декада нээгдэжэ, айхабтар ехэ амжалтатайгаар харуулагдаа бэлэй. 100 гаран артистнар орден, медальнуудаар шагнагдаа һэн. Харин театр Ленинэй орденоор шагнагдаһан юм. Уран һайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ, режиссер Г. Цыдынжаповта «СССР-эй арадай артист» гэһэн үндэр нэрэ зэргэ олгогдоо. Энээнһээ гадна «РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ драматург, режиссер Н. Балдано, уран зурааша Ц. Сампилов, «РСФСР-эй габьяата артист» гэһэн нэрэ зэргэдэ Н. Гармаева, Н. Гендунова, Ч. Генинов, Н. Таров, А. Ильин гэгшэд хүртэһэн юм.

Эдэ ахамад нүхэдэй хажуугаар ехэ амжалта туйлаһан залуу дуушад, хатаршад, хүгжэмшэд олон байгаа. «Энхэ-Булад баатар» гэжэ оперодо (Арюун гоохон), «Баяр» гэжэ хүгжэмтэ зүжэгтэ (Булган) эрхимээр наадаһан Н. Петрова, мүн дурсагдагша оперо болон зүжэгтэ Хаанай партинуудые дуулаһан Б. Балдаков гэгшэд Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаһан байна. Энхэ-Буладай парти дуулаһан И. Батурин (Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда унаа), Эрхэ-Мэргэнэй парти дуулаһан П. Николаев, Баярай партида наадаһан Ш. Коротков, В. Халматов болон бусад нүхэд — К. Гомбоева-Языкова, В. Лыгденова, Т. Карпов, Ф. Иванов, А. Тороноева, С. Доржиев, С. Очиров, А. Жигжитова, М. Шалтыкова, Ю. Семенова, К. Семянникова, В. Лугова, Н. Шагланова, Р. Андронова, Н. Зеленская, Х. Намсараева, Ц. Дугарова гэгшэд мүн лэ магтаалда хүртөө һэн.

Декадын түгэсхэлдэ ехэ концерт харуулагдаһан байна. Ц. Галсановай үгэ дээрэ «Номин Байгал» гэһэн кантата В. Морошкин бэшэһэн юм. 200-гаад хүнһөө бүридэһэн хоортой хамта Б. Балдаков, К. Гомбоева-Языкова болон бидэ дуулаа һэмди. Мүн энэ концертдэ шэмээшэгүүдэй хоор дуулаһан юм. Үбсүүндээ хүрэмэ ута сагаан һахалтай үбгэдэй, һаншаг сагаан хүгшэдэй сценэ дээрэ гарахада, харагшад ехэ халуунаар угтаа бэлэй. Эвенк яһанай залуушуулай өөһэдынгөө хатар харуулхадань, баһал ехэ һонирхолтой байгаа. «Сагаан үбгэнэй зүүдэн» (цам) гэжэ хатарай хүгжэм П. Берлинский зохеожо, И. Моисеев тэрэниие найруулан табяа һэн. Түгэсхэлэй энэ концертмнай Ехэ театр соо болоһон юм гэжэ онсолхо шухала. Манай концертые харагшад ямар шанга, нэрьемэ альга ташалгаар угтаа гээшэ һэм!

1941 ондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэдэ, манай артистнар түрэл ороноо аршалхаяа олоороо мордоо һэн. Үлэһэн артистнарһаа бүридэһэн бригада Г. Цыдынжаповай ударидалга доро Баруун фронт ошожо ерэһэн юм.

Дайнай хойто жэлнүүдтэ олон артистнар Москва, Ленинград болон бэшэ хотонуудта консерваторидо һурахаяа эльгээгдээ бэлэй.

Манай нютагай композиторнууд Б. Ямпилов, Д. Аюшеев, Ж. Батуев гэгшэд һургуулияа дүүргээд бусажа, Н. Балданогой, Ц. Галсановай үгэнүүд дээрэ оперонуудые бэшэжэ эхилээ һэн. Баһа хариин болон ородой композиторнуудай зохеолнууд олоор табигдажа захалба, һургуули дүүргэһэн залуушуул олон болоо: Л. Линховоин, В. Манкетов, Д. Кыштымова, В. Бамбацыренов, Н. Манжеева, Л. Сахьянова, В. Хараев, Ю. Баранов, А. Мягков, Н. Балдунникова, П. Абашеев гэгшэд.

Тиигэһээр байтар Буряадай искусство ба литературын хоердохи декада 1959 ондо Москвада үнгэргэхэ гэһэн шиидхэбэри гараа һэн. Тэрээндэ харуулхаяа Д. Аюшеевэй «Анда нүхэд» гэжэ оперо, Л. Книппер, Б. Ямпиловай «Арюун гоохон Ангар дүүхэй» «Майзель», Б. Ямпиловай «Инаг дуранай түлөө» гэжэ балет, А. Бородинай «Игорь тайжа» гэжэ оперо бэлдэгдээ һэн. Гадна түгэсхэлэй концерт харуулагдаха байгаа. Энэ декадамнай баһа ехэ һайн сэгнэлтэ абаһан юм. Буряад хүгжэмэй болон литературын ургажа байһые эдэ бүгэдэ эли тодоор гэршэлһэн байна. Энэ үедэ театртамнай буряад хоер дирижернууд хүдэлжэ эхилээ бэлэй. Д. Аюшеевэй «Анда нүхэд» гэжэ оперодо Аюша Арсаланов дирижер байгаа.

Декадын дүнгүүдээр олон дуушад, хатаршадта хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдоо һэн. Л. Линховоин СССР-эй арадай артист болоо. Л. Сахьянова, Б. Балдаков, Н. Петров гэгшэдтэ РСФСР-эй арадай артистын нэрэ зэргэ олгогдоо һэн. Тиихэдэ А. Арсаланов, П. Абашеев, Ю. Семенова, В. Лыгденова гэгшэд РСФСР-эй габьяата артистнууд болоһон юм. А. Тимин РСФСР-эй арадай уран зурааша болобо. Ленинэй орденоор Ф. Иванов, Д. Аюшеев гэгшэд шагнагдаһан юм. Үшөө хэдэн нүхэд шагнагдаа бэлэй.

1973 ондо Буряадай АССР-эй 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан искусство ба литературын үдэрнүүд Москва, Свердловск хотонуудта үнгэрөө һэн. «Арюун гоохон Ангар дүүхэй» гэжэ баледэй түлөө Л. Книппер, Б. Ямпилов болон бусадта (бүхыдөө 7 хүндэ) Глинкын нэрэмжэтэ РСФСР-эй Гүрэнэй шан олгогдоо һэн.

1979 ондо Буряадай искусство ба литературын гурбадахи декада боложо, театраймнай 40 жэлэй ой гүйсэжэ, зохеохы ажалаараа тоосохоео Москва, Ленинград хотонуудаар апрель, май һаранууда ябаад, ехэ концертнүүдые харуулаа һэмди. Театрнай үндэр сэгнэлтэдэ хүртэжэ «академическэ» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртөө бэлэй. Мэдээжэ артистнуудтай хамта залуу дуушад В. Бальжинимаев, Г. Багадаев, С. Дашицыренова магтаалда хүртэһэн юм.

Энээнэй һүүлээр, 1983 ондо, Буряадай АССР-эй 60 жэлэй ойдо зорюулагдаһан искусство ба литературын үдэрнүүд Москва хотодо болоо.

Театрайнгаа 50 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Москва, Ленинград энэ намартаа ошоһон тухайгаа хэлэнгүй гарахын аргагүй. Энэ гастрольдо 4 оперо, 5 балет болон түгэсхэлэй концерт бэлдэжэ харуулаабди. Эндэ тусгаар һайн гүүлэһэн артистнарые нэрлэбэл: РСФСР-эй габьяата артистка Г. Шойдагбаева, Буряадай АССР-эй арадай артистнууд О. Аюрова, Б. Бороев, В. Бальжинимаев, республикын габьяата артистка С. Дашицыренова, артистнууд Т. Терещенко, Т. Доржиева, В. Базарова, Е. Шараева, Б. Будаев, Б-З. Шаралдаев, В. Косенко болон бусад гээшэ.

Мүнөө 50 жэлэй үнгэрөөд байхада, бүхы дэлхэйн театрнуудта табигдадаг классическа оперонууд болон баледүүдые харуулха аргашадалтай ехэ театр боложо алдаршаад байна гээшэ. Табяад хүгжэмшэдһөө бүридэһэн симфоническа оркестртэй, табяад хүнһөө бүридэһэн хоортой, бэрхэ 2 хормейстертэй, баледэй 60 гаран хатаршадтай, 3 балетмейстертэй, олон тоото эрхим дуушадтай — иимэ хүсэ ехэтэ, бэлиг түгэлдэр манай коллектив 50 жэлэйнгээ ойн баярые нэрэтэй түрэтэйгөөр угтажа байна.

Үнгэрһэн 50 жэл соо манай театр 200 гаран оперо болон балет табяа, театрай түлөөлэгшэд 46 ороноор гастрольдо ябаа.

Театрай байгуулагдаһан сагһаа хойшо артистаар хүдэлжэ, Буряадайнгаа искусство болон соел болбосоролой хүгжэхэ хэрэгтэ өөрынгөө хубитые оруулалсаһандаа омогорхожо ябагшаб.

Абида АРСАЛАНОВ,
РСФСР-эй габьяата артист, Буряадай искусство ба литературын бүхы декадануудта хабаадагша.

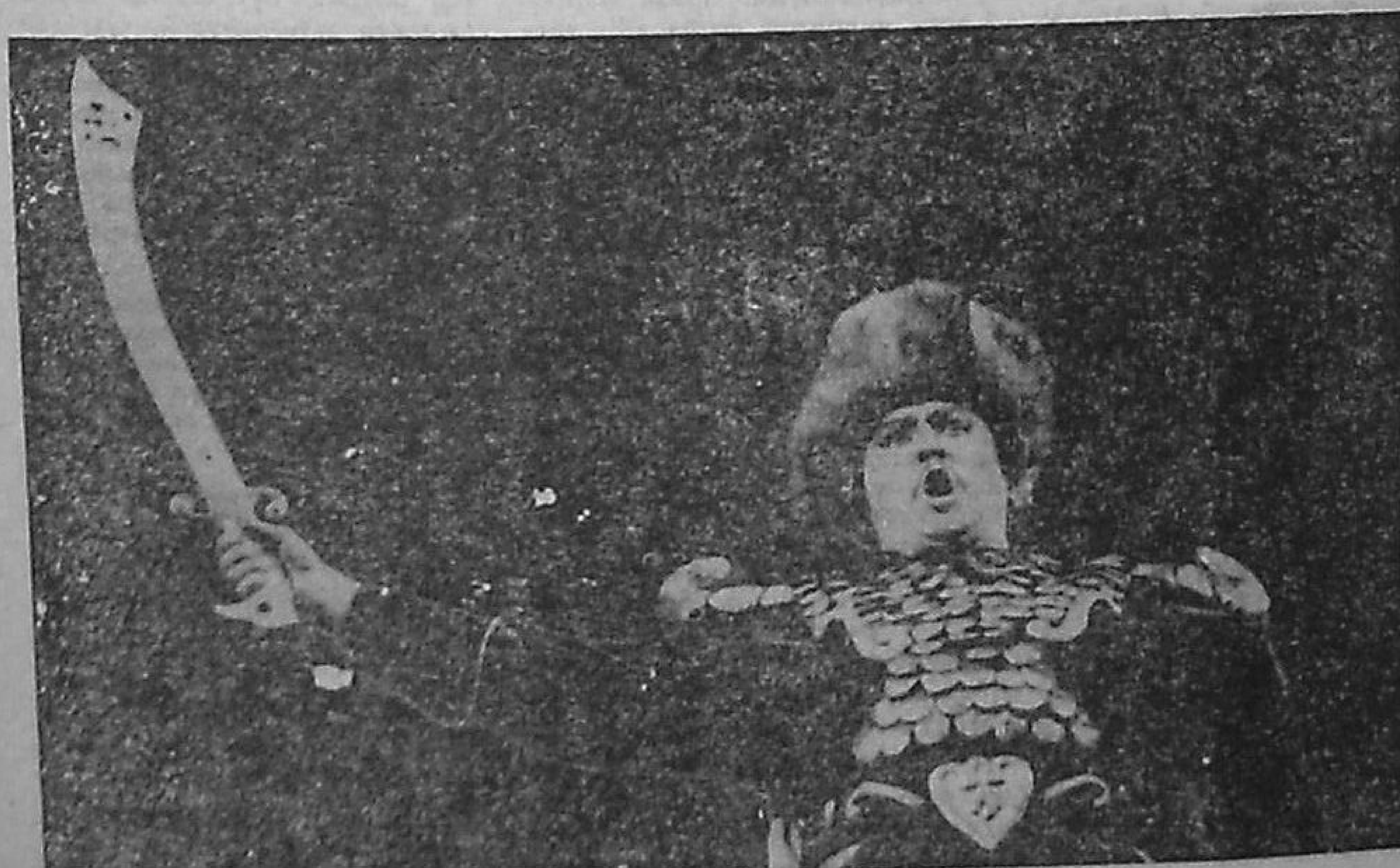

М. Фроловой «Энхэ - Булад баатар» гэһэн опероһоо хэһэгүүд.

В. Бальжинимаев (Энхэ-Булад баатар); Г. Шойдагбаева (Арюун гоохон.)

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

«Алтарганын» библиотечкэ

А. ШАДАЕВ

Мэргэн Бэлиг хүбүүн

Урдын урда сагта, үргэн дэлюун эрлдин дайдада үбэр дээрээ үргэхэ, үргэн дороо таалаха ори ганса Мэргэн Бэлиг хүбүүтэй үбгэн hамган хоер hууhан юм.

Мэргэн Бэлиг хүбүүн үльмы дээрээ үндыжэ, тахим дээрээ тэнижэ ябаха үедөө, ара хойшоо агнажа, булганай борые, бугын булшантые барижа, эжы аба хоеройнгоо нюдэ баясуулжа эхилбэ.

Энэ хүбүүнэй мэргэн гээшэнь яаха аргагүй. Хандагай, бугануудай харайса дундань хара туруундань нэгэшье ноохо гаргангүй, нэгэ hомоор дүрбэн хара туруунэнь таhа харбаха шадалтай байжа, хүн зоной дунда хүндэ ехэтэй, үбгэд хүгшэдэй дундаhаа юрөөл хүлеэн абадаг болоо юм hэн ха.

Нэгэтэ үглөөнэй hэрюундэ, үдэрэй сэлмэгтэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн газаа гаража ерээд:

— Зай, эжы аба хоерни! Битнай буруугай бэлшээриhээ саашаа гараадүй, үдэр бүри бодоод лэ та хоероо хараад hууна гээшэб. Эрэ хүн хадаа энээгүүр тэрээгүүр ябажа, хүн зоной байдал hуудал, дайда дэлхэйн хүтэлье хаража ябаа hаамни яахаб!— гэжэ аба эжы хоеройнгоо урда hүгэдэн байба.

Эжы аба хоерынь дүүгайхан урда урдаhаан харалсан hуутараа:

— Хэлэhэншни зүбтэй! Хүлшни дүрөөдэ түлэба, гаршни гангагада хүрэбэ. Ганса сусал гал болохогүй, ганса хүн хүн болохогүй юм. Хүйтэ хубитаяа оложо, баабай эжынгээ элүүр мэндэдэ нюдыень баясуулха болобо гээшэш,— гэжэ дүүгэй hууhан абань түрүүнэйхнеэ амалан hууба ха.

— hайн бэлэйт! Аба эжы хоеройнгоо алтан юрөөлые хүлеэн тогтоон абанам,— гээд, эрхэ монсог хүбүүнийнь үльмы дээрээ үндэлээн, тохоног дээрээ тохилзон, хөөрэн байна.

— Адуун hүрэг соомнай шинии унахаар таатай ардаг хүлэг байжа болохо. Үхэг бараан соомнай шинии үмдэхөөр таатай зохид хубсаhан байжа болохо бээз,— гэжэ абань үгэ хүүртээ халан байhаар, мартаhаноо hанаhаншуу боложо:— Үри хүбүүнэй байгаал hаа, үмдэхэ хубсаhан, унаха морин, бариха багажа зэбсэг байнгүй яахаб даа,— гэжэ нэмэбэ.

Мэтэр гэhээр Мэргэн Бэлиг хүбүүн амбан бухын арhаар зүйжэ оеhон хазаар ногтоео тохоногтоо гүлдэржэ, тала хээрэ таран бэлшэжэ ябаhан адуун hүрэгэйнгөө дунда орожо, hайн мууень шэнжэн байhаар, магнайдаа одон сагаан мэнгэтэй, табгай сагаан шуhан зээрдэ морике нюдэндеө hөөл дулааханаар харамсаараа: «Энэл адуун барагтай хаш» гэжэ бодоод, арбан алда тухай жолоотой ногтоео, дүгнэгэрхэн хүзүүн дээрэнь дүмэн хаяжа бариба ха.

Шуhан зээрдэ морининь туулай шэнги бүмбэлзэжэ, толгойгоо урагшань гудагад гүүлэжэ, хазаарайнь амые зууба ха. «Юрэдөө ногто дүрүүлээгүй ардаг адуун байгаад, яагаашье номгохоноор байжа үгэбэб!» гэжэ Мэргэн Бэлиг гайхашаа баран байhаар «кульгэм хашанинь туршажа үзэхэдэ яахаб» гэжэ бодоод, тэрээнээ унан гэхэдэнь, нюрганинь хотолзожо, хабирганинь матаралдажа, хоолзуураа татан, угаар үүхилжэ байба.

— Энэмнай яаба гээшэб!— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн сошоhон барисандаа морин дээрэhээн харайн бууба, шуhан зээрдынгээ нюргыень мундааhаань уусадань хүрэтэр эльбэсэгээн байба.

«Хүлэгэй саана хүлэг байжа болохо» гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн бодохотойгоо сасуу, тэрэнээ табижа, ондоо хүлэг адуун hүрэг соохоо: «энэ боломоор байха»— гэжэ шэнжээд лэ унан гэхэдэнь, зээеэ дааха нэгэшье адуун hүрэг соонь байбагүй.

— Энэ яагаа жэгтэй юм! hүрэг адуун соомни зээеэ дааха архан хүлэг түрөөдүй байба гү?— гэжэ гайхашаа баран байха үедэнь: «Хүлэг мориhоон хүсэ ехэтэй хүбүүн түрэбэлтэйш!»— гэжэ ара талаhаань адаглан хаража байгаа адуушан үбгэн дүтэлжэ ерэбэ.

— Хүбүүн, хүбүүн! Уйдаhан гашуудаhанай хэрэг байхагүй. Баатар хүбүүнэй түрөөл hаа, барихаар таатай багажа зэбсэг, унахаар таатай унаган жороо түрэнэ бээз,— гээд, тэрэ үбгэн алаг эрээн нюдөө аяга соонь эрьелдүүлэн, адуун hүрэг тээшээ шэртэн харан байhаар:— Ара хээрээр дүүрэн бэлшэгшэ адуун hүрэг сооhоомнай арбан жэлдэ унагалангүй байтаhарhан, алаг борогшо гүүмнай hая унагалба,— гээд, холые шэртэн харан байба.

— Хүбүүн, харана гүш? Зүүн хойто добуунай толгой дээрэ халюун шаргал унаган эхээ тойрон, оодорон тогложо байна. Тэрэл унаган шамайе даажа, хүлэгшни боломоор байна. Ута аянда уяргагүй, ууса нюрганиинь үегүй хүжэ янзатай hэн. Имэл шэнжэтэй адуун уула хабсагайн орой дээгүүр, уhан мүрэнэй уурал дээгүүр дүүлин гараха шадалтай юм!— гэжэ адууша үбгэн hанан магтан байжа, урданhаа наашые удхалан хөөрэжэ үгэбэ ха.

— Зай, адууша үбгэн баабаймни, hайн бэлэйт! Манажа ябаhан адуун hүрэг соотнай архан хүлэгүүд олошоржол байг даа,— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн адууша үбгэнөө магтан байба ха.

* * *

Мэргэн Бэлиг хүбүүн хорин алда урга-гүйбаа заhаад, арбан үхэрэй арhаар аргамжа томожо бэлэдхээд, халюун шаргал унагаа ургалжа абахаар зэhээд, зүүн хойто добуунай орой дээрэ гаража, бугуулияа хаяхадань, халюун шаргал унаганай тохой хүзүүндэнь торобошье hаа, дээрэhээ абажа дэбхэрхэдэнь, hаб шэнги таhа буужа байба.

— Энэ яагаа хүдэр юм! Минии унахаар таатай, еhотой архан хүлэгни энэ байбалтай!— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн хүхин хөөрэн, баяраhаа энеэн байhаар: «Далан долоон дабхар аргамжашье туhа болохогүй ха даа, нэгэл ухаан байна» гэжэ шэбшээд, алаг борогшо эхынь hүүлhээ гурбан алтан хилгааhа ходолон абажа томоод, «минии хүлэг байгаал hаа, эхынгээ эрдэни хилгааhанда тороорой» гээд, бугуулияа хаядхиба. Халюун шаргал унаган урагшаа зүдхэхөө байhаар, эхынгээ алтан хилгааhа таhа татахаяа ерэй гайхажа, унтаhан туулай шэнги, уятай тугал шэнги байжа үгөөд, эжэл танил эхэ тээшээ хаража, хабсагай шулуунай ханхинаса инсагаалаад абана ха.

Алаг борогшо эхэнь дүтэхэн байhанаа мэдүүлжэ, хүнды модоной хүнхинэсэ инсагаалан байха зуураа: «Дүрбэн хара турууншни хатуужан, мундаа бэешни мүхэрөөн болоо, агтын хэмдэ хүрэжэ, архан хүлэгэй тоодо оробош. Эзэнтээ эжэл хани боложо, дэлхэйн дүрбэн түбеэр харайгаад, эжэл hүрэгтөө энхэ тунха бусаарай даа»,— гэжэ үүрhэн байжа, халюун шаргал унагандаа алтан юрөөл табяад гээгдэбэ ха.

Мэргэн Бэлиг хүбүүн бэеын түхөөн дүүрэбэ гэжэ, наян бугын эбэрээр няажа бүтээhэн аяр шара номо hаадагаа ара бэедээ агсажа, газаадажа гараба. Халюун шаргал унагандаа торгон хиидхүүр тохомоо тохоод, тохой мүнгэн эмээлээ табяад, арбан гурбан уламаар атысара татаад, сой мүнгэн дүрөөгөө сохом дүрөөлбэ. Тэрэнь тэнгэриhээ абан тэршэлбэ, газарhаа тиирэн ганиилгаба ха.

Эзэн богдонь тэгшэ hайндаа тэнсэбэ, габшагай hайндаа торобо ха.

— Ямар аймшагтайгаар тэршэлбэ гээшэбши?— гэжэ эзэн богдонь hонирхон асууба.

— Дали жэгүүртэниие дабажа гараха, туруута юумэндэ гартагаха, турууга юумэндэ гартагаха хүсын мяханай хагүй, гурбатай хүсын мяханай хагүй, гурбусалаадүйдэ, гунан дэлхэйе гурбусалаадүйдэ, гунан дэлхэйе гурбуса дахин эрьехэ шадалтайб. Хабарин ши, ямар хаба шадалтайдаа минии нюрган дээрэ торобош?— гэжэ халюун шаргалынь урдаhаань hураба.

— Би гү? Эмтэ юумэндэ диилдэхэгүй, эрхытэ юумэнhээ сухарихагүй байха гүб гэжэ hанагшаб,— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн баруун хойто зүгые алимши гэжэ хараад, валяар алхалуулжа, аягын шэнээн дэгнэhэ шэдэлүүлжэ, түргөөр түргөөр гэшхэлүүлжэ, тэбшын шэнээн дэгнэhэ хаялуулжа ябаа гэhэн юумэл.

* * *

Мэргэн Бэлиг хүбүүн алаг шаазгайн шаханахада, үбэлэй зургаан болобо гэжэ энгэр захала hэлин, зүйжэ оеhон малгайгаа доошонь дарад гэжэ ябана. Алтан гургалдайн жэргэхэдэ, зунай зургаан болобо гэжэ энгэр захаяа hэлин, хадаhаа галгиhан харабсаршуу, хии мэтэ хиидэн, хэрмэн мэтэ гулдиран ябана ха.

Тиигэжэ ябаха хирэндэнь, агы хабсагайн аман сооhоо боро улаан гүрөөhэн гараад, мүнөө хүбүүнэй мүрыень отолоод гүйбэ ха.

«Нэгэ hомоной хоролто бээзэш!»— гээд, моринойнгоо гүйдэл дунда «hомон хурдан гү, али...»— гээд, аяр шара номо hаадагаа матаралдаса татан байха үедэнь, тэрэ гүрөөhэн гэнтэ сэбэр hайхан басаган болоод, «Эрхим hайн эрэ hаа, намайе хүсөөд, hамга хээрэйлши даа» гээд, боро улаан буга унаад, баруун хойто зүг тээшэ харайлгаад, хашаг шэнги хабталзан ябаhаар, агшан зуура хараа далда орошобо.

— Энэ юунэй хубилгаан жэбэлгээн намайе баhаха болобоб!— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн: «Хэнэй хүбүүн эрэ түрэхэ, хэнэй хүбүүн хэнээ түрэхэ юм!— гээд, хойноhоонь харайлгаба ха.

Тиигэжэ ябатарынь нарин могойн гулдиршагүй, hара нара халхалhан шэбэр тайга зам дээрэнь дайралдаба. Өөдэньшье, уруунташье хатаргажа үзэхэдэнь, юрэдөө, гараха hүбэ байбагүй.

— Яаража ябахадам замыемни хааhан, энэ ямар гай тодхор дайралдаха болобоб!— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн уур сухалаа хүрэжэ, хормоонгоhоон үдэ жэгүүртэ үүдхэ годлиео ходоро татажа абаад, манзан шара номондоо оно зуулгажа: «Үхэхэ заяатай хадам, үй тама ошоорой, аhаха заяатай хадам арьягар нарhые шүдэ шэгшэлхэ зартагай үлөөнгүй, ая бута сохеорой!»—гэжэ оно дээрэhээ утаа гараса шэбшээд, харбажархихадань, ашаатай тэмээнэй ябамаар hүбэ гаража үгэбэ ха.

Тэндэhээ саашаа нэгэ хэды соо ябаад байхадань, соходоо ганса сог улаан нюдэтэй, орой дээрээ онсо нэгэ эбэртэй, холо газарhаа хүлээн хүжыhэн нэгэ буха хада шэнги хархайжа байба. Үнгэрэн гараха гэхэдэнь, бүри зай табихаар бэшэ байхадань:

— Эзмэй хүсөөр болохомнай гү? Али эрхын хүсэ үзэхэмнай гү?— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн халюун шаргал морин дээрэhээ харайн буужа, хоер хамсыгаа хойшонь тохоногтоо хүрэтэр шамажархеод, элеэ шэнги элин хайлин ороод, бухынгаа эбэр дээрэhээн шүүрэн барижа, энэ тэрэ юумэ нэшэн байhаар, эбэртэнь үлгэгдөөд ябашаба ха.

— Эзэн богдомни, энэ яабаш! Эмтэ юумэндэ диилдэхэгүйб гээ бэлэйш,— гээд, халюун шаргал мориниинь халаг хухы болон бухын харайса дээрэнь хүсөөд,— унтаал hаа hэриш, мартаал hаа hаныш! — гэжэ дуугараад, hухай улаан ташуурынь эзэнэйнгээ гартань барюулба ха.

— Ай даа, айхадам амин, эшэхэдэм нюур болобош!— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн ташуураа тамшаалган байжа, бэедээ найданги бухын арhа мяхыень шуура далбара сохеод, хоердохи дайсанаа дарабалтайб гээд, саашаа харайлгаба.

Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй хоногшын газарые хоер сагаар тобшолжо, хии мэтэ хиидэжэ, хэрмэн мэтэ гулдиржа ябаха үедэнь, хараша халашагүй хабтагай далай оеорhоо бусалан бурьялжа, манан тооhо татан байба.

— Далайшье hаа уламтай байдаг юм!— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн далайн эрье дээгүүр үгсэншье, урууданшье хатаргажа, гаталжа гараха гансашье улам оложо ядажа сүхэрхэдөө, «газаада далайе гаталжа гараха шадалтайб» гэжэ хэлээ бэлэйш — гэжэ мориндоо хандаад, өөдөө хаража энеэжэ, уруугаа хаража уяран байба ха. «Эзэн богдомни, энэ юумэндэ эльгэ зүрхөө хүдэлгэhэнэй хэрэг бага!»— гэжэ халюун шаргал мориниинь гэдэргээ хоногшын тухай газарта сухарижа, «хүлөөрөө шанга хабшаад hуухаяа мэдээрэй» гээд, хада уулын хабшалhаа үдьхэлэн, харайн гэхэдээ, хүхэрэгшэ тэнгэриин арай доохонуур, хөөбэлээгшэ үүлэнэй арай дээхэнүүр зуралзажа, далайн саада эрье дээрэ дүрбэн хара туруугаараа дүмэн бууба.

— Ай зайлуул! Имэ ехэ далайе hэг боггүй гаталан гарабашье hаа, нэрэ еhын тэдыдэ хойто хүлэйнгөө хара турууе далайда дүрыш,— гэжэ эзэнэйнгээ хэлэхэдэнь, халюун шаргал мориниинь, гэдэргээ сухарижа, баруун хойто хүлэйнгөө хара турууе далайда дүрэжэ, норгоhон шэнги болгобо.

— Ай даа, шиниингээ хаба шадалые харабаб! Морин бэшэ жэгүүртэ шубуун, хүлэг бэшэ харабсар байнаш даа!— гэжэ эзэниинь морео магтаад, дам саашаа мориной табгай шүүрэн хатарган ябаhаар, үндэр уулын орой дээрэ гараад:— Гэр гэрлэхээр гэргэн болохо, мал маллахаар hамган болохо, боро улаан гүрөөhөөр хубилагша басагамни хаанахана ябана гээшэб?— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн алаг эрээн нюдөө аяга соонь эрьюулэн, энэ тэрые шэртэн харахадань, холо хараанай газарта тэнгэридэ хүрэмэ тэбхэр сагаан үргөө, огторгойдо хүрэмэ одон ялагар үргөө баруунай багай холо дайдые толоруулжа байба ха.

«Хэнэй юунэй гэр эндэ байха бэлэй»,— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй гайхахыса гайхан тагнан байхадань, нэгэ жэргэмэл жэргэ жэргэhээр баруун хойто зүг тээшэ ябашаба ха.

Халюун шаргал морининь баруун hүрмэн шэхээ тэнгэридэ хадхаад, зүүн hүрмэн шэхээ газарта хадхан шагнаад:— Баруунай холо дайдые даража hууhан Балта Мэргэн баатарай байшан гэр байна. Тэрэнэй ори ганга басаган Ногоон Сэсэг абхай гээшэ шүрмэhэтэ мяха эдеэгүй, шүүдэртэ ногоо гэшхээгүй, далан долоон хүшэгын саана hуудаг юм. Тэрэ абхай боро улаан гүрөөhөөр бэеэ хубилан, шинии мүрые отолон, урдуурши гүйжэ гараа бэлэй гэжэ мүнөөхи жэргэмэл жэргэ жэргэhээр үнгэрбэл, — гээд, мориниинь тайлбарилан хэлэбэ.

— Аа, зүб! «hайн эрэ hаа, намайе хүсэжэ, hамга хэхэш»— гэжэ дуугараад, харайлгаа бэлэй. Минии хүйтэ хубита болохо хүн тэрэ мүн лэ байгаа,— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн Балта Мэргэн баатарай тээшэ моринойнгоо амые залаад харайлгаба.

Тэрэ үргөөндэ хүрэн дүхэн ошоходонь, олон түмэн зон хурим шэнги хотойжо, түрэ шэнги түглыжэ байба. Мэргэн Бэлиг хүбүүн халюун шаргал морео модон сэргэдэ уяжархеод:

— Эндээ зали абажа байгаарай даа,— гээд, байшанай үүдэ татан ороод, аяннай амар мэндэ хүргэн байба. Балта Мэргэн тэрэнэй хүрин улаан шарайень, хүжэгэр бата бэеыень харахадаа, «энэ хүбүүн барагтайл баатар янзатай байна» гэжэ бодоод, Мэргэн Бэлиг хүбүүе хажуудаа hуулгажа,— хэнэй хүбүүн хэн гэгшэ, али голой хүбүүн бэлэйш?— гэhэн асуудалда харюу абаад, танил тала болон hууба ха.

Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй тойонлон харан гэхэдэнь, хүжэгэр хара бэетэй, хүрин улаан шарайтай, бүдүүн ехэ сэмгэтэн-баатарнууд зэргэдэ hуужа, аман дээрэhээ аналдан, хэлэн дээрэhээ хэдүүлгэдэн hууба ха.

— Минии Ногоон Сэсэг абхайе хадамай басаган болгон абаха гэбэл, барилдаанай баруун заха, урилдаанай урда заха барижа, түрүүлhэн баатар абана бээз,— гэжэ Балта Мэргэн баатар соносхол тараан байба.

* * *

Буха шэнги бүдүүн хүзүүтэй суудa гараhан солбон баатарнууд түрүүнэй бодосодо барилдахаар зэhэбэд ха. Эгээн түрүүлжэ, Мэргэн Бэлиг хүбүүн бодожо, Шандааhан бүхэтэй туршалдаха болобо. Буха шэнги хүлээлдэн, харабсар мэтэ халилдан байhаар, хам тэбэрилдэн орожо, адли тулалсабад. Мэргэн Бэлиг хүбүүн нүгөөдэ баатараа татахадаа, тахим дороо, угзархадаа ула дороо абаба.

Шандааhан бүхэ хубсар мэтэ хүмигдэн, hэеы мэтэ эбхэгдэн, сог мэтэ hүрэн байба. Тиигэжэ байhаар Мэргэн Бэлиг хүбүүн тэрэнээ баруун ташаан дээрээ тээжэ, баруунай тайга руу hэбихэдэнь, тайгын хара модон шааяжа, тарил эрээн буганууд тала газар тээшээ тэрьедэн гүйлдэбэ.

Шандааhан бүхэ шэгшынгээ бултайтар газарта багса шаагдашаба. «Энэмнай мандаа хэрэгтэй юумэл!»— гэжэ хүн зониинь хүрзэ хайлаагаа барижа малтан байбад ха.

Тэрэнэйнгээ hүүлээр, Мэргэн Бэлиг хүбүүн Шүрбэhэн бүхэтэй барилдажа, баhа байгаа абаба. Тэрэ мэтээр олон баатарнуудые дабажа, юрэдөө, нюргаа шоройдонгүй, барилдаанай байе абаба ха.

Тиигэжэ хоердохи боосоон эхилжэ, зээгүй болоhон, Шандааhан бүхын hалхи хүсэхэ hаарал хатарша морин дээшээ дэбхэрэн, собхорон байба. Тэрэнэй хажууда Шүрбэhэн бүхын хии хүсэхэ, хиибэн хүхэ жороо морин газар сэбшэжэ, гайхамаар тооhо бурьюулан, хара мана татуулан байба.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто).

Уринабди, мэдээсэнэбди

БАЙГААЛИ — ВИДЕОТЕКЭДЭ

Байгалай жасые дэмжэхэ һайн һайхан зорилготойгоор видеотекэдэ (Гагаринай үйлсэ, 31) «Хүнэй болон байгаалиин экологиин асуудалнууд» гэһэн темээр видеофильмүүд харуулагдана. Эдэмнай Байгал тухай, Забайкалиин үзэсхэлэнтэ һайхан байгаали, буряад арадай заншалнууд болон һайндэрнүүд тухай фильмүүд болоно.

Сеанснуудай эхилхэһээ урда тээ харагшад Байгалай жасын түлөөлэгшэдтэй уулзаха.

Январь һарын субботонууд болон воскресенинүүдэй үдэрнүүдтэ 10 сагта сеанс эхилхэ.

Оролгын биледүүдэй үнэ сэн: ехэшүүлдэ —1 түх. 50 мүнгэн, хүүгэдтэ —50 мүнгэн.

Хамтын мэдүүлгэнүүд абтана.

7-дохи номерой трамвайгаар «Юбилейный» магазин гэһэн буудал хүрэтэр ошохо.

Болгоомжотой ябагты!

1989 ондо манай «Бурятгэтотранс» гэһэн үйлэдбэриин нэгэдэлдэ 114 харгыда усалталга бүридхэлдэ абтаһан байна. Тэдэнэй 58-ниинь жолоошодой зэмээр болоо.

Декабриин 25-да эртэ үглөөгүүр «Элеватор» гэһэн буудалда багахан үхибүү тэбэриһэн эхэнэр үйлсэ хүндэлэн гүйжэ гарахадаа, машина доро орон алдаа. Талаан болоходоо, бэрхэ жолоошон дайралдажа, машинаяа түргэн хажуу тээшэнь годируулжа шадаа. Светофорто анхарангүйгөөр ябадаг ушарнууд али олон дайралдадаг гээшэ. Ябагашуул олонхи ушарта зэмэтэй байхаяа һанадаг гэжэ тэмдэглэебди. Ходо яаража, мэгдэжэ ябадаг хүнүүд харгыда усалтахаяа һанадаг. Үбэлэй хүйтэндэ автобус гү, али трамвай удаан хүлеэхэеэ зүрхэ алдаһан хүнүүд үйлсэнүүдые хүндэлэн яаралтай түргэнөөр гүйлдэжэ гарадаг байна. Ходо һэбандажа, яаража ябахада, хойшолонтой гэжэ бү мартагты. Хэды олон хэмжээнүүдэй абтажа байгаашье һаа, иимэ хүнүүд үсөөрнэгүй. Илангаяа багахан үхибүүдые тэбэреэд гү, али хүтэлөөд харгы хүндэлэн гүйлдэжэ гараһан ехэшүүлые шангаар зэмэлхээр байдаг. Автомобиль доро орошоно аа гүбди гэжэ тэдэнэр айнагүй гээшэ гү?! Тиигээдшье үхибүүдтээ ямар жэшээ тэдэнэр харуулнаб?

Үйлсэ дээрэ гү, али хүлгөөтэй талмай дээрэ хоккей наадаха ушарнууд али олон дайралдадаг гээшэ. Энэ шалтагаанаар 18 үхибүүд автомобильда дайрагдажа, больницада ороо. Эндэ һаяхана 3-дахи һргуулиин хоердохи классай һурагша автобусой урдуур гүйжэ гарахадаа, тэрээндэ нэшүүлжэ, хүндөөр шархатаа. Илангаяа арбан хоер наһа хүрэтэр харгыда усалтахаяа һанадаг. Ходол гүйжэ харайжа, дэбхэржэ һүрэжэ ябадаг наһан ха юм даа. Иимэ наһанай үхибүүдтэй түрэлхид һэргылэмжэтэй байха ёһотой.

Үхибүүдтээ үдэр бүхэндэ һануулжа, болгоомжотой яба гэжэ заажа, хэлэжэ байгыт. Тиигэбэл үхибүүдэй харгыда усалталга үсөөн болохо һэн.

Һурагшадай үбэлэй амаралта үргэлжэлһөөр. Шэнэ жэлэй ёлконуудай хажууда хэды һонирхолтой шог зугаа хүүгэдые хүлеэнэб. Амаралтынгаа үдэрнүүдтэ хүүгэднай шэнэ жэлэй һайндэрнүүдтэ хабаадалсажа, хүхюун зугаатайгаар сагаа үнгэргэнэ. Газаа гаража болохогүй гэжэ хореод, үхибүүе гэртэшье барижа болохогүй. Саг үргэлжэ энээниие тэрээниие хэжэ болохогүй гэжэ үхибүүндэ гэмэржэ байхада, тэрэ залхууржа, хамаагүй болошодог. Тиигэхын орондо зохидоор тэрээнтэй хөөрэлдэжэ, харгы дээгүүр халтирхада аюултай гэжэ ойлгуулжа үгэхэ хэрэгтэй. Мүн хани нүхэдтэеэ хамта ёлкын хажууда ерэжэ, тэндэ түхеэрэгдэһэн ёлүүрнүүд дээрэһээ һолжорходонь хамаагүй байха. Үгы гэбэл, бишыхан хүүгэдые ехэшүүлдэнь даалгаад, гэртээ һуугаад, имэрхүү наадануудые наадахада болохо: «Мартамхай эжы ёлко хүрэтэр яагаад ошохоб». Бишыхан үхибүүн эжынгээ ошохо харгы тухай дэлгэрэнгыгээр өөрөө хөөрэжэ үгэхэ, хаана анхаралаа хандуулхаб, болгоомжотой байхаб гэжэ ойлгуулжа үгэхэ, мүн хаагуур харгы хүндэлэн гараа һаа дээрэб гэжэ харуулха. Тиигэбэл танай үхибүүн наадандаа хабаадалсаха зуура, олон юумэндэ һуража, толгойдоо бүхөөр хадуужа абаха. Энээнэй һүүлээр үхибүүнэйнгээ газаа гарахадань, һанаагаа зобохоео болихот.

Манай талаһаа жолоошодтой ойлгуулаамжын хүдэлмэри үргэнөөр үнгэргэгдэдэг. Амаралтын үедэ хүүгэдэй олоороо сугларжа наадаха бүхы үйлсэнүүд болон талмайнууд тухай тэдэнэртэ уридшалан хэлэгдэнхэй. Иимэ газарнуудта анхаралаа хандуулхыетнай таанадта ойлгуулнабди: Балтахиновай үйлсэ, городой ёлко, Бабушкинай үйлсэ — Пионернүүдэй байшан, «Октябрь» — «Дружба» кинотеатрнууд, Амаралтын парк, городой парк, Гагаринай үйлсөөр оршоһон 65-дахи һургуули, Комсомольская үйлсөөр 42-дохи һургуули, 25 жэлэй стадион, Восточный поселогто Камовай үйлсэ, «Элеватор» гэһэн буудал. Бидэ аюултай газарнуудые бүлтыень тоолообди гэжэ хэлэхэ аргагүйбди. Хүүгэдэй үбэлэй амаралтын үдэрнүүдтэ жолоошод хэрхо һонор ябаха зэргэтэй. Дээрэ нэрлэгдэһэн газарнуудта анхаралтайгаар хандагты. Шэнэ жэлдэ амжалтатай, зол жаргалтай ябахыетнай хүсэнэбди.

В. МАРХАЕВА,
«Бурятавтотранс» ТОП-ой харгын дүрим сахиха талаар ахалагша инженер.

Доктор лэ болохо һэм...

1990 ОНОЙ ЯНВАРИИН 15-ҺАА УЛААН-ҮДЫН МЕДИЦИНСКЭ УЧИЛИЩИ ЗУРГАА ҺАРЫН КУРСАНУУДТА ШАГНАГШАДЫЕ АБАХА ТУХАЙ СОНОСХОНО. НАЙМАН КЛАССАЙ БААЗА ДЭЭРЭ ОРОД ХЭЛЭН БОЛОН ЕСТЕСТВОЗНАНЯАР, АРБАН КЛАССАЙ БААЗА ДЭЭРЭ ЛИТЕРАТУРА, ХИМИ БОЛОН БИОЛОГЕОР ХЭШЭЭЛНҮҮД ҮНГЭРГЭГДЭХЭ. ШАГНАГШАД ШАЛГАЛТЫН ДҮНГҮҮДЭЭР УЧИЛИЩИДА АБТАХА.

КУРСАДА ҺУРАХА ГЭБЭЛ, 35 ТҮХЭРИГ ПОЧТООР УЛААН-ҮДЫН ЖИЛСОЦБАНКДА № 16130502 СЧЕДТО ОРУУЛАГТЫ. УЧИЛИЩИИН АДРЕС: УЛААН-ҮДЭ, 670015, ТЕРЕШКОВАГАЙ ҮЙЛСЭ, 13.

Улаан-Үдын аяншалга болон экскурсинуудай бюро республикынхидта январь, февраль һарануудта удаадахи маршрудуудаар аяншалгануудые дурадхана:

1. Минск (Минск — Брест) — 20—25/I, сэн 332 түх.
2. Волгоград — январиин 21-һээ 26 болотор, сэн 308 түх.
3. Белгород-Днестровский (Одесса — Чишинев)—24—29/I, 23—28/II, сэн 328 түх.
4. Одесса — 24—28/I, 8—12/II, сэн 313 түх.
5. Паневежис — январиин 28—февралиин 1, сэн 314 түх.
6. Севастополь — 29/I—2/II, 5—9/II, 26/II—2/III, 311 түх.
7. Вильнюс — Друскининкай—25/I—3/II, 368 түх.
8. Вентспилс — Рига — 1—7/II, 321 түх.
9. Капсукас — Паневежис — 10—17/II, 362 түх.
10. Вильнюс — Паланга — 15—24/II, 392 түх.,
11. Владимир — 5—9/II, 282 түх., 26/II—2/III.
12. Смоленск — 12—16/II, 289 түх.
13. Харьков — 12—16/II, 303 түх.
14. Нарва — 12—16/II, 311 түх.
15. Ростов-на-Дону — 12—16/II, 309 түх.
16. Киев — 19—23/II, 304 түх.
17. Бауска (Рига) — 19—23/II, 292 түх.
18. Новороссийск — 25/II—2/III, 300 түх.
19. Поездоор Прибалтикаар — 9—28/II, 364 түх.

Справкануудые абаха гэбэл, иимэ адресаар хандагты: 670000, Улаан-Үдэ, Советская, 28, «Баргажан» гостиница, 107-дохи комнато, телефон 2-07-07.

«ДРУЖБА»

ИЛЬЯ МУРОМЕЦ—в 10, ДВЕ СТРЕЛЫ—в 12, 16-10, 20-20 (удл.), ХОН ГИЛЬ ДОН — в 14-10, 18-10.

«РОДИНА»

КНЯЗЬ УДАЧА АНДРЕЕВИЧ— в 10, 16, ХОН ГИЛЬ ДОН — в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«ПРОГРЕСС»

Красный зал—ХОН ГИЛЬ ДОН —в 10, 12-20, 16-20, 18-20, 20-20. Зеленый зал—ЧУДЕСНЫЙ ЛЕС—в 11-30, ПРОВОДНИК—в 9-40, 13-20, 15-10, ДВЕ СТРЕЛЫ—в 17, 19-10, 21-20.

«ЭРДЭМ»

ТРИНАДЦАТАЯ НЕВЕСТА ПРИНЦА—в 9-40, 11-10, 12-40, 14-20, ПРИГОВОРЕННЫЙ — в 16, 21-30, СЭР—в 17-40, БАЛ —в 9-40.

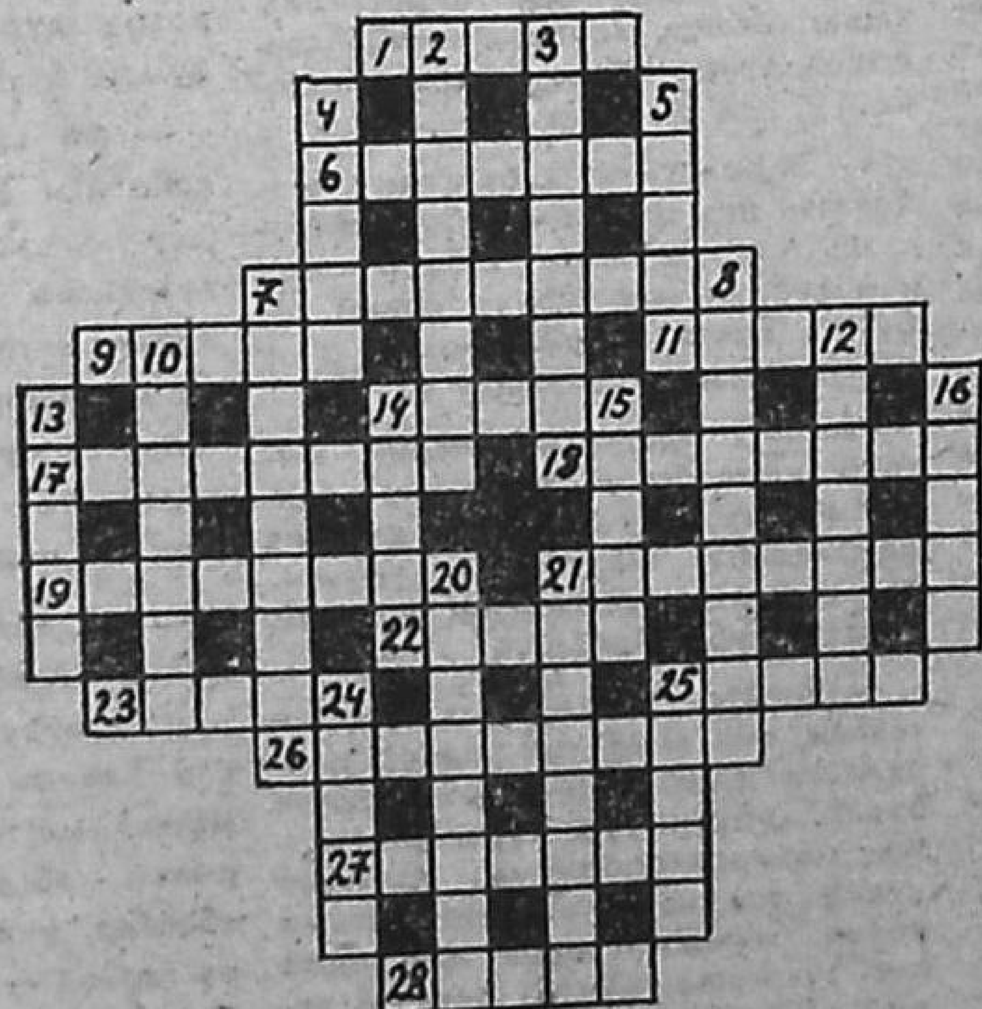

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 1. Вид вышивки. 6. Один из прославленных живописцев Древней Греции. 7. Вспомогательные материалы, применяемые в каком-либо производстве. 9. Сплав стали с никелем. 11. Залив Охотского моря. 14. Персонаж повести Н. В. Гоголя «Сорочинская ярмарка». 17. Учение об ораторском искусстве и красноречии. 18. Верхняя часть доменной печи. 19. Переговорное устройство. 21. Город на севере Греции. 22. Старинная серебряная или золотая монета. 23. Керамические изделия. 25. Внезапный сильный порыв ветра. 26. Легкая двухколесная повозка. 27. Крупная заглавная буква. 28. Плод тропического дерева.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 2. Белорусская народная песня и танец. 3. Помощник прораба на стройке. 4 Белорусский скульптор-портретист, автор памятника В. И. Ленину в деревне Кашино. 5. Русский сатирический журнал XIX века, созданный и издававшийся Курочкиным. 7. До революции — хозяин промышленного предприятия. 8. Сорт яблок. 10. Героиня оперы Н. В. Лысенко. 12. Областной центр на Украине. 13. Злак. 14. Электронная лампа. 15. Кузнечный инструмент. 16. Город-порт на севере США. 19. Варежка. 21. Небольшая оперная ария. 24. Легкая хлопчатобумажная ткань. 26. Учебно-воспитательное учреждение.

БАЙГША ОНОЙ ЯНВАРИИН 1-ДЭ ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 2. Концерт. 6. Плашка. 7. Рокада. 8. Сталино. 9. Блесна. 10. «Марица». 11. Ледоруб. 12. Заводь. 15. Орлова 18 Сарафан. 21. Николаев. 22. Частокол. 24. Станция. 26. Ванино. 28. Ходики. 30. Боженко. 31. Фугато. 32. Нежата. 33. Лилипут. 34. «Шурале». 35. Основа. 36. Ваганов

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Фадеев. 2. Касальс. 3. Целлофан. 4. Тромбон. 5. Данило. 13. Агриппа. 14. «Осколки». 16. Льновод. 17. Виточак 19. Агент. 20. Агами. 23. Ангелина. 24. Соболев. 25. Яхонтов. 27. Негоро. 29. Иванов.

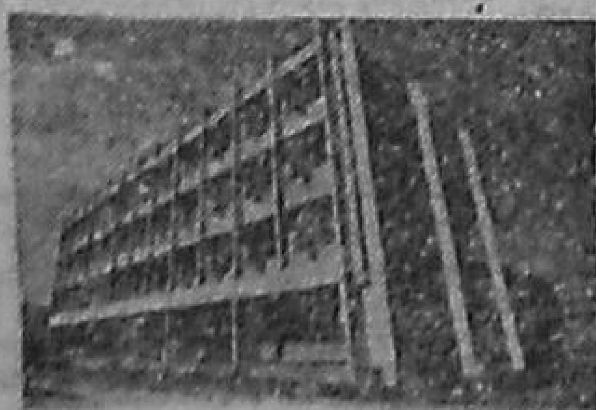

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора — 2-34-06, секретариата —2-34-41, отделов: идеологический —2-43-23, социально-экономических проблем — 2-43-23, писем и образования, переводов —2-40-57, корректорская —2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательства полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00303.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.